

PÁPEŽSKÝ VÝBOR PRE MEDZINÁRODNÉ EUCHARISTICKÉ KONGRESY
TEOLOGICKÁ KOMISIA

„V tebe sú všetky moje pramene“

Eucharistia – prameň života a poslania Cirkvi

NEK 2020

Budapest · Hungary

*Teologické a pastoračné úvahy k príprave na 52. medzinárodný eucharistický kongres
Budapešť, Maďarsko, 5. – 12. september 2021*

(Pozn. Pôvodný dátum konania 13. – 20. septembra 2020 bol v dôsledku pandémie koronavírusu presunutý.)

PÁPEŽSKÝ VÝBOR
PRE MEDZINÁRODNÉ EUCHARISTICKÉ KONGRESY

„V tebe sú všetky moje pramene“

Eucharistia – prameň života a poslania Cirkvi

Teologické a pastoračné úvahy
k príprave na 52. medzinárodný eucharistický kongres

BUDAPEŠŤ
5. – 12. SEPTEMBRA 2021

© Copyright 2018 Pápežský výbor pre medzinárodné eucharistické kongresy
00120 Vatikán

Web: www.congressieucaristici.va

Web: www.iec2020.hu

Preklad: Generálny sekretariát KBS, Stanislav Gábor

*Poznámka prekl.: Biblické citácie boli prevzaté zo Svätého písma, SÚSCM, Rím 1995
a zo Svätého písma – Jeruzalemskej Biblie, Dobrá kniha, Trnava 2014.*

Obsah

1. Úvod

1. 1. Medzinárodný eucharistický kongres
1. 2. Situácia v Maďarsku
1. 3. Ciele kongresu

2. „U teba je zdroj života“

2. 1. Boh – prameň života
2. 2. „Kto je smädný, nech príde ku mne a nech pije“
2. 3. „V tebe sú všetky moje pramene.“ (Ž 87, 7)

3. Eucharistia – prameň kresťanského života

3. 1. Základy v Novom zákone
3. 2. Od Pánovej večere k Eucharistii Cirkvi
3. 3. Stredoveká syntéza
3. 4. Protestantská reforma a Tridentský koncil

4. Eucharistia na Druhom vatikánskom koncile

4. 1. Eucharistia – prameň a vrchol kresťanského života
4. 2. Eucharistia utvára Cirkev

5. Slávenie Eucharistie – prameň a vrchol kresťanského života

5. 1. Eucharistické slávenie – prameň kresťanského života
5. 2. Eucharistický kult mimo omše

6. Eucharistia – prameň premeny stvorenia

6. 1. Kozmický význam Eucharistie
6. 2. Omša na oltári sveta
6. 3. Eucharistia a premena stvorenia

7. Eucharistia – prameň svätosti

7. 1. Maďarskí mučeníci
7. 2. Všeobecné povolanie k svätosti
7. 3. V každodennom živote

8. Eucharistia – prameň poslania a bratskej služby

8. 1. Sviatosť zavŕšeného poslania
8. 2. Z Emáuz do Jeruzalema
8. 3. Eucharistia a bratská služba: diakonia Cirkvi
8. 4. Eucharistia a jednota pokrstených: spoločenstvo Cirkvi
8. 5. Eucharistia a zmierenie

9. Ave verum corpus natum de Maria Virgine

1. ÚVOD

1.1. Medzinárodný eucharistický kongres

Medzinárodné eucharistické kongresy sú jedným z veľkých verejných podujatí Cirkvi, ktoré zdôrazňujú a zviditeľňujú význam Eucharistie v kresťanskom živote a cirkevnej praxi. Vznikli v roku 1881 s cieľom osláviť Ježiša Krista reálne prítomného v Eucharistii a vydávať svedectvo o jeho nekonečnej láske k svetu. Tieto kongresy, vychádzajúc z eucharistického slávenia, podnietili v dejinách rozvoj kresťanských spoločenstiev, ktoré mohli odpovedať na očakávania ľudí a prispieť k budovaniu ľudskejšieho, spravodlivejšieho a pokojnejšieho sveta.

Maďarsko už hostilo pamätný medzinárodný eucharistický kongres v roku 1938 v Budapešti. Po osemdesiatich dvoch rokoch sa bude eucharistický kongres konať opäť na tomto mieste, no v úplne iných historických a spoločenských podmienkach.

1.2. Situácia v Maďarsku

Maďarsko má hlboké kresťanské korene. Prvý uhorský kráľ, svätý Štefan (1000-1038), priviedol maďarský ľud do spoločenstva kresťanských národov Európy. Práve rod Arpádovcov, ktorý bol jednou zo stredovekých panovníckych dynastií, obohatil Katolícku cirkev o nemalý počet svätcov: no nechýbajú ani novodobí mučeníci, ktorí obetovali svoj život za druhých. Kresťanská viera, vytrvalosť, poučenie a príklad predkov posilňovali maďarský národ v búrlivých časoch. Aj dnes platí výrok: „*Naša minulosť je našou nádejou, našou budúcnosťou je Kristus*“.

Maďarsko usporiadalo naposledy medzinárodný eucharistický kongres v roku 1938 a jeho témou bolo: „*Eucharistia, vinculum caritatis (Eucharistia, puto lásky)*“. Vtedajší svet bol poznačený veľkými napätiami a túžba po mieri bola mimoriadne silná, pretože – ako sa zdalo – neodvratne hrozilo nebezpečenstvo rozpútania novej vojny. V hymne kongresu veriaci spievali slová, ktoré sú aj dnes aktuálne: „*Pane, zjednot' v mieri všetok ľud a všetky národy!*“. Závereční omša s procesiou za účasti pol milióna ľudí sa stala istým druhom manifestácie za mier medzi národmi a proti bezprostredne sa blížiacej hrozbe vojny.

Ani to však nedokázalo odvrátiť druhý svetový konflikt, ktorý priniesol Maďarsku utrpenie a obeť. Od konca vojny boli potom kresťania štyridsať rokov prenasledovaní a gniavení komunistickou diktatúrou: rehoľné rády a kongregácie boli zrušené, mnohí kňazi a veriaci boli odvedení do pracovných táborov alebo uväznení, neustále šikanovanie a utláčanie zo strany režimu, ktorý sa vyhlasoval za ateistický, poštatnenie katolíckych škôl s výnimkou ôsmich lýceí, zákaz praktizovať náboženský život, útek státisícov ľudí do zahraničia. Viera a kresťanské hodnoty prežívali v katakombách a odovzdávali sa novým generáciám v spoločenstvách pôsobiacich v tajnosti. Počet praktizujúcich veriacich prudko poklesol, pričom dve alebo tri generácie vyrastali bez akejkoľvek náboženskej výchovy. Tam sú korene

rozšírenej náboženskej nevedomosti, ľahostajnosti k viere, a neraz aj určitej nevraživosti voči Cirkvi: je to dôsledok niekoľko desaťročí trvajúcej proticirkevnej propagandy.

Po „oslobodení“ a zmene režimu v roku 1989 sme boli v Maďarsku svedkami nového rozkvetu náboženského života. Návrat k demokracii umožnil znovuočvorené katolíckych škôl – materských škôl, základných škôl, lýceí i katolíckej univerzity, ako aj cirkevných škôl iných kresťanských vierovyznaní. V politike i legislatíve sa znovu objavili niektoré kresťanské hodnoty. Mnohé kostoly boli znovu otvorené pre bohoslužby, postavili sa nové chrámy a kresťanské spoločenstvá všetkých vierovyznaní dostali čiastočné materiálne odškodnenie. Rôzne formy zasväteného života obnovili svoju činnosť s novou silou, po celej krajine sa rozšírila služba Charity a rastúci počet laikov sa aktívne zapojil do života spoločenstiev a farností.

Avšak od roku 1989 sa za uplynulých tridsať rokov mnohé veci zmenili v negatívnom zmysle. Podobne ako v ostatných postkomunistických krajinách, aj v Maďarsku došlo k oslabeniu náboženského života a života viery. Na príčine je sekularizácia, laicizácia, túžba po materiálnom blahobyte, relativizmus, agnosticizmus. To viedlo k zvýšeniu priemerného veku veriacich a klesol aj počet praktizujúcich veriacich: z desiatich miliónov Maďarov sa na nedeľnej omši zúčastňuje 7 až 10 % veriaceho obyvateľstva. Kríza zasiahla aj rodinný život a kňazské i rehoľné povolania, pretože je dosť ťažké evanjelizovať svet mladých. Aj prítomnosť Cirkvi v spoločnosti má čoraz menšiu účinnosť, hoci je tu stále čoraz viac dospelých hľadajúcich, ktorí sa obracajú na kresťanské spoločenstvá, aby tam našli odpovede na základné otázky života.

1.3. Ciele kongresu

Príprava a slávenie Medzinárodného eucharistického kongresu v roku 2020 poskytuje katolíkom i tým, ktorí sú im blízki či už vďaka kultúrnemu dedičstvu alebo priateľským vzťahom, mimoriadnu príležitosť spoločne sa prejavovať pred spoločnosťou a otvorene vydať svedectvo o svojej viere. Naozaj, dnešný človek – ako povedal Pavol VI. – „počúva skôr svedkov ako učiteľov, a ak počúva učiteľov, to preto, že sú svedkami“.¹

Medzinárodný eucharistický kongres sa tak stane pre katolíkov príležitosťou na posilnenie viery a zdieľanie nádeje, života a radosti s tými, ktorí kráčajú po tej istej ceste, vychádzajúc z eucharistického prameňa vzkrieseného Pána.

Vďaka účasti na Eucharistii sa utvrdzuje viera veriacich, obnovuje sa ich kresťanská identita, prehĺbuje sa ich spoločenstvo a jednota s Kristom a s bratmi. Kresťania, žijúci v spoločnosti, v ktorej panuje diktatúra relativizmu, tak budú môcť pred svetom vydať svedectvo o Pravde, a to so vztýčenou hlavou, odvážne a s pokojom, s láskou a miernosťou podľa Kristovho príkladu.

Okrem toho je medzinárodný eucharistický kongres príležitosťou k posilneniu dialógu medzi kresťanmi v istote, že je viac vecí, ktoré nás spájajú, než tých, ktoré nás rozdeľujú. Pod vedením Ducha Svätého sa môžeme vzájomne počúvať a chápať, aby sme vyriešili otvorené otázky a v pravde hľadali cesty do budúcnosti. Iba spoločné svedectvo veriacich totiž dokáže ponúknuť neveriacim dobrú zvesť o spáse.

Kongres sa *kerygma* obracia na všetkých ľudí akéhokoľvek stavu a sociálneho postavenia, ktorí hľadajú Boha. Táto *kerygma*, prvotné evanjeliové ohlasovanie znie: Boh, prameň všetkého života, miluje bezvýhradne každé svoje stvorenie. Preto nám poslal svojho Syna Ježiša, ktorý sa v lone Panny Márie stal človekom. Svojimi slovami a svojím posolstvom, svojou smrťou a vzkriesením (svojou Paschou) zničil naše hriechy a pôsobením Ducha Svätého žije natrvalo vo svojej Cirkvi. Kto sa slobodne rozhodne odvrátiť sa od zla a prijme Krista ako svojho Spasiteľa, krstom vstupuje do veľkej rodiny vykúpených a buduje veľké spoločenstvo Božích detí.

Eucharistickým kongresom na celosvetovej úrovni vzdáme vďaka a slávu Kristovi, lebo On jediný je schopný darovať život. Modlime sa, aby radosť, ktorá prýšťa z eucharistického prameňa, mohla zažiť nielen v celom Maďarsku, ale aj v krajinách strednej Európy, ba v celej Európe i na celom svete. Všetci tak budú môcť nájsť si chvíľu duchovnej obnovy, nové nasmerovanie podľa evanjelia, iskru viery, ktorá premáha neistotu, svetlo nádeje pre tých, ktorí sú smutní, trochu lásky na prekonanie osamelosti a odlúčenia.

2. „U TEBA JE ZDROJ ŽIVOTA“

2.1. Boh – prameň života

Biblia obsahuje základnú pravdu, že prameňom všetkého života je Boh, pretože od neho pochádza všetko, čo človek potrebuje, či už pre svoj prirodzený alebo nadprirodzený život.² Aj potrava nevyhnutná pre pozemský život je jeho darom. Už v symbolickom rozprávaní o stvorení človeka (*Gn 2, 4b-25*), sa zdôrazňuje skutočnosť, že Boh človeka nielen stvoril, ale ho aj umiestnil do rajskej záhrady, naplnenej všetkými druhmi ovocných stromov a zavlažovanej štyrmi riekami. Človek teda vďačí Bohu nielen za svoj život, ale aj za všetky dobré potrebné k svojej obžive.

Božia láska a jeho starostlivosť tvoria tiež jadro rozprávania o ceste Izraela po púšti. Je to sám Pán, ktorý cez Mojžiša zabezpečuje nevyhnutný pokrm vo forme manny a prepelíc (*Ex 16, 1-15*) a necháva vytrysknúť vodu zo skaly (*Ex 17, 1-17; Nm 20, 1-13*). Neskoršia biblická tradícia hovorí o týchto skutočnostiach ako o daroch, ktoré boli darované priamo od Boha. Táto predstava sa prejavuje predovšetkým v žalmoch: „*Rozštíepil skalú na púšti a napojil ich vodou ako z privalu. Potokom dal vytrysknúť vodu zo skaly a vody nechal ako rieky tiecť... a pršala im manna za pokrm a dal im chlieb z neba. Človek jedol chlieb anjelský; pokrmu im dal dosýta.*“ (*Ž 78, 15-16. 24-25*). „*Keď požiadali, zoslal im prepelice a sýtil ich chlebom z neba. Otvoril skalú a voda vytryskla, po púšti tiekla s ňou rieka.*“ (*Ž 105,40-41*).

Čo sa týka vody, tá podľa tradície síce vyviera zo skaly, no jej pôvodným prameňom je sám Boh. Voda tak predstavuje nielen nápoj, ale aj symbol duchovných dobier pochádzajúcich od Boha. V niektorých starozákonných úryvkoch dokonca prevláda jej prenesený zmysel. „*Ved' u teba je zdroj života: a v tvojom svetle uvidíme svetlo*“, vyznáva žalmista (*Ž 36, 10*). Prorok Jeremiáš takto vyčítal Izraelu nevernosť: „*Ved' dvoch ziel sa dopustil môj ľud: mňa opustili, prameň živých vôd, aby si vykopali popraskané cisterny, ktoré vodu udržať nemôžu.*“ (*Jer 2, 13*). Zvlášť pozoruhodný je prísľub, ktorý čítame v jednom hymnickom texte proroka Izaiáša: „*Hľa, Boh mojej spásy, dúfam a nebojím sa, ved' moja sila a môj chválospev je Pán, on sa mi stal spásou. I budete čerpať vodu s radosťou z prameňov spásy*“ (*Iz 12, 2-3*).³

Všetky tieto biblické texty, teda, potvrdzujú, že Boh je prameňom, z ktorého vychádzajú všetky dary, ktoré ľudia potrebujú z hľadiska spásy.

2.2. „Kto je smädný, nech príde ku mne a nech pije“

V Novom zákone sa voda ako symbol duchovných dobier objavuje predovšetkým v Jánovom evanjeliu. Keď Ježiš učí v Jeruzalemskom chráme, v posledný, veľký deň sviatku Stánkov zjavuje svojim poslucháčom: „*Ak je niekto smädný a verí vo mňa, nech príde ku mne a nech pije. Ako hovorí Písmo, z jeho vnútra potečú prúdy živej vody.*“ (*Jn 7, 37-38*). Na sviatok Stánkov, ktorý trval sedem dní, si zbožní Izraeliti pripomínali cestu po púšti a pri slávení venovali osobitnú pozornosť vode ako daru od Boha, ktorý je prameňom života. Počas siedmich dní sviatku, zavčas ráno, zástup na čele s kňazmi a levitmi šiel k rybníku Siloe, aby tam načerpali vodu do zlatých amfor, pričom vyslovovali slová žalmu: „*Budete čerpať vodu*

s radosťou z prameňov spásy“. Keď sa vrátili do chrámu, vyliali vodu na oltár. Vo svetle tohto sviatku sa Ježiš predstavuje ako prameň, na ktorý sa vzťahujú prorocké slová.⁴

Nezabúdajme však, že evanjelista vzťahuje Ježišove slová na Ducha Svätého, ktorého dostane každý, kto uverí v Krista osláveného na kríži a v jeho Paschu smrti a zmŕtvychvstania. V očakávaní Päťdesiatnice, Kristus dáva svojho Ducha už na kríži, keď „*odovzdal ducha*“ (Jn 19, 30).⁵ Z Ježišovho boku prebodnutého kopijou vojaka vyšla krv a voda (Jn 19, 34), ktoré sa v cirkevnej tradícii vzťahujú na sviatosti krstu (voda) a Eucharistie (krv).

V prefácii na Slávnosť Najsvätejšieho Kristovho srdca sa hovorí: „*Lebo on sa s nesmiernou láskou obetoval za nás, keď sa nechal pozdvihnúť na kríž. Z jeho otvoreného boku vyšla krv a voda, z neho pramenia aj sviatosti Cirkvi. Spasiteľovo otvorené Srdce priťahuje všetkých, aby s radosťou čerpali z prameňov spásy.*“⁶

Chápanie Kristovej krvi v spojitosti s Eucharistiou podopiera aj záverečná časť reči o „chlebe života“ v šiestej kapitole Jánovho evanjelia, v ktorej Ježiš hovorí o vlastnom tele ako pokrme a o vlastnej krvi ako o nápoji (Jn 6, 53-58). Krv a voda sa potom spolu s Duchom Svätým objavujú aj v prvom Jánovom liste: „*Lebo traja sú, čo svedčia: Duch, voda a krv; a títo traja sú zajedno*“ (1 Jn 5, 7-8). Krst a Eucharistia sa skrze Ducha Svätého stávajú prameňom spásy.

Aj svätý Pavol v Prvom liste Korint’anom, s odkazom na exodus otcov na púšť, pripomína: „*Všetci jedli ten istý duchovný pokrm a všetci pili ten istý duchovný nápoj, lebo pili z duchovnej skaly, ktorá ich sprevádzala, a tou skalou bol Kristus*“ (1 Kor 10, 3-4).

2.3. „V tebe sú všetky moje pramene.“ (Ž 87, 7)

Eucharistia je prameňom života nielen pre jednotlivých kresťanov, ale aj pre celú Cirkev ako spoločenstvo veriacich. Naozaj, aby sa Kristus, ktorého slávime v Eucharistii, mohol stať trvalým prameňom, je nevyhnutná sprostredkovateľská úloha Cirkvi.

Na pochopenie tejto skutočnosti sa vráťme k Starému zákonu a konkrétne k úryvku, z ktorého bola prevzatá téma tohto Medzinárodného eucharistického kongresu. Ide o Žalm 87,⁷ ktorého text tu uvádzame v plnom znení:

Základy má na posvätných vrchoch;

brány Siona miluje Pán

nad všetky stany Jakuba.

Slávne veci sa hovoria o tebe, mesto Božie.

Rahab a Babylon pripočítam k tým, čo ma poznajú;

Filištínci, Týrčania a Etiópčania:

tí všetci sa tam zrodili.

A o Sione sa bude hovoriť: „Ten i tamten sa na ňom narodil

a sám Najvyšší mu dal pevné základy.“

Pán zaznačí do knihy národov:

„Títo sa tam zrodili.“

A spievajú ako pri tanci:

„V tebe sú všetky moje pramene.

Tento žalm patrí k takzvaným „sionským piesňam“, ktorých stredobodom je vyvolenie a privilegované postavenie Jeruzalema.⁸ Začiatok žalmu hovorí, že Pán miluje „*brány Siona*“, teda sväté mesto, kde je chrám a príbytok dávidovej dynastie, a to viac než všetky iné miesta Izraela.⁹ Sám YHWH potom udeľuje občianstvo Jeruzalema pohanským národom, ktoré ho „poznajú“.

Prisľúbenie obsiahnuté v žalme je pozoruhodné z dvoch dôvodov. V prvom rade zoznam začína Egyptom (Rahab) a Babylonom, dvoma úhlavnými nepriateľmi, ktorí prijali vieru v Boha Izraela a stávajú sa plnoprávnymi občanmi svätého mesta. Zoznam potom pokračuje na všetky svetové strany: Egypt na západe – Babylon na východe – Filištínsko a Týr na severe – Etiópia na juhu. Päť uvedených národov predstavuje celý svet, ktorý sa zbíha do Jeruzalema, svätého mesta, kde predtým znepriatelené národy vďaka poznaniu Boha znovu nachádzajú jednotu a mier. Na konci žalmu sú všetky tieto národy zhromaždené pri liturgickom slávení a spievajú: „*V tebe sú všetky moje pramene*“.

Myšlienka, že v eschatologických časoch sa Jeruzalem a jeho chrám stanú prameňom živej vody, sa nachádza aj v spisoch prorokov: „*V ten deň bude Dávidovmu domu a obyvateľom Jeruzalema otvorený prameň proti hriechu a poškvrne*“ čítame v knihe proroka Zachariáša (Zach 13, 1). V Knihe proroka Ezechiela čítame proroctvo o prameni, ktorý vyviera z východnej strany chrámu a stane sa veľkou a splavnou riekou (Ez 47, 1-12). Tieto prorocké texty, ako aj Žalm 87, ohlasujú návrat do stavu, aký bol v rajskej záhrade, ktorý sa vyznačoval hojnosťou, plnosťou a pokojom: „*Zo Siona vzíde nové stvorenie, úrodné a zelenajúce sa, plné radosti a požehnaní*“.¹⁰

Kresťanská tradícia chápe Žalm 87 v súvislosti s Cirkvou a je presvedčená, že pravý Sion, „nebeský Jeruzalem“ sa stotožňuje s Cirkvou (porov. Gal 4, 26; Hebr 12, 22-24): „*Sion bol pozemským mestom, ktorý zahalene vyjadroval obraz toho Siona, o ktorý ide, teda nebeského Jeruzalema, o ktorom apoštol hovorí, že je našou matkou*“ (Gal 4, 26).¹¹ Cirkev je spoločenstvom spasených, ktorí pochádzajú z „každého kmeňa, jazyka, ľudu a národa“ (Zjv 5, 9), klaňajú sa Bohu „v Duchu a pravde“ (Jn 4, 24) a znovu sa zjednotia vytvárajúc jedno telo.

Ako pripomína apoštol Pavol: „*Kalich požehnaní, ktorý žehnáme, nie je účasťou na Kristovej krvi? A chlieb, ktorý lámeme, nie je účasťou na Kristovom tele? Keďže je iba jeden chlieb, hoci my sme mnohí, sme iba jedno telo, lebo všetci máme podiel na tomto jedinom chlebe*“ (1 Kor 10, 16-17). Účasť na Kristovom tele a krvi pri eucharistickom slávení vytvára skutočnú jednotu s Kristom a buduje jeho telo, ktorým je Cirkev. Všetci, ktorí majú účasť na sviatosti Kristovho tela a krvi, stávajú sa jedným telom, jediným spoločenstvom. Tento prameň, z ktorého veriaci čerpajú, je opravdivou zárukou ich jednoty.

3. EUCHARISTIA – PRAMEŇ KREŠŤANSKÉHO ŽIVOTA

3.1. Základy v Novom zákone

Od začiatku svojich dejín Cirkev – zostávajúc verná Pánovmu príkazu „*Toto robte na moju pamiatku*“ (Lk 22, 19; 1 Kor 11, 24) – slávi Eucharistiu a označuje ju dvoma základnými pomenovaniami: „*Pánova večera*“ (1 Kor 11, 20) a „*Lámanie chleba*“ (Sk 2, 42).

Tieto dve označenia spájajú eucharistické tajomstvo s historickou udalosťou poslednej večere, ktorú Ježiš prežíval so svojimi učeníkmi a so sláveniami, na ktoré sa zhromažďovala Cirkev za čias apoštolov.

„*Pánova večera*“

Pomenovanie „*Pánova večera*“ svedčí o tom, že eucharistický úkon bol od začiatku chápaný ako gesto znovuprežitia veľkonočného tajomstva Pána, pripomínajúc to, čo Pán – *Kyrios* povedal a vykonal v tú noc, keď bol zradený.

Pri poslednej večeri sa Ježiš prorockým úkonom vydáva v znaku chleba a vína a predznamenáva tým veľkonočné tajomstvo smrti a života: lámaný chlieb je jeho telom, ktoré sa dáva a rozdeľované víno jeho vyliatou krvou. Dar je zavŕšený v podobe pokrmu „*vezmite a jedzte... vezmite a pite z neho všetci*“ a daruje sa ako udalosť spoločenstva a odpustenia. Posledná večera sa tak javí ako exegéza celého Ježišovho života pred veľkonočnými udalosťami a po nich. Je to existencia, ktorá sa vyjadruje v tajomstve smrti a života, aby veriaci mohli v Ježišovi dostať život zmŕtvychvstalých.

Ježišova posledná večera je umiestnená do kontextu stolovania a pokrmov, ktoré Učiteľ jedával s hriešnikmi počas svojho života a tiež so svojimi učeníkmi po svojom vzkriesení. Keď Ježiš stoloval s hriešnikmi, hlásal, že skrze neho sa uskutočňuje všeobecné odpustenie, ktoré ohlasovali proroci pre mesiášske časy a vyjavil, že všetci ľudia sú povolaní k účasti na eschatologickej hostine spásy (porov. Iz 25, 6).

Keď si vzkriesený Pán zasadne s jedenástimi k jedlu, nechce učeníkov ani tak presvedčiť o svojom zmŕtvychvstaní, ale skôr ich uistiť, že *Kyrios* i naďalej zostáva prítomný medzi svojimi v znaku veľkonočného pokrmu. To je zvlášť zrejme v príbehu o Emauzských učeníkoch, ktorý pozoruhodným spôsobom odzrkadľuje eucharistickú vieru spoločenstva apoštolov. Zmŕtvychvstalý sa tu zjavuje a učeníci spoznávajú jeho prítomnosť, keď prijímajú jeho slovo a pri geste lámania chleba.

Ak pre Ježiša znamenalo slávenie Veľkej noci (Paschy) prechod zo smrti do života, keď „*miloval svojich do krajnosti*“ (Jn 13, 1), aj pre jeho učeníkov je eucharistická pamiatka úkonom, ktorý neustále vyvádza zo smrti do života a zvestuje prítomnosť Zmŕtvychvstaleho v jeho Cirkvi.

„Lámanie chleba“

Toto označenie bolo prevzaté zo židovského prostredia a vystihuje dobre známu skutočnosť, týkajúcu sa spoločenstva. To sa uskutočňuje zakaždým, keď sa kresťania zhromažďujú na lámanie jediného chleba a na požívanie pokrmu z jediného stola, pričom sa stávajú jedným telom, telom Ježiša Krista.

V Skutkoch apoštolov je lámanie chleba vložené do významného cirkevného kontextu. Tí, ktorí uverili, „*po domoch lámali chlieb a s radosťou a úprimným srdcom požívali pokrm*“ (Sk 2, 46), „*vytrvalo sa zúčastňovali na učení apoštolov a na bratskom spoločenstve, na lámaní chleba a na modlitbách*“ (Sk 2, 42).

S lámaním chleba na pamiatku novej Paschy bolo spojené počúvanie Božieho slova a jeho vysvetľovanie zodpovednými za spoločenstvo, bratská hostina (*agápé*) a rozdeľovanie materiálnych dobier, ako aj spoločné modlitby obracajúce sa na Otca Ježiša Krista, od vekov očakávaného Mesiáša.

Pri vzdávaní vďaka za dary na prestretom stole zakusovalo spoločenstvo prítomnosť vzkrieseného Pána, čím nadväzovalo na skúsenosť apoštolov a Emauzských učeníkov a slávil udalosť spásy uskutočnenú raz navždy v smrti a zmŕtvychvstaní Spasiteľa. Podobné presvedčenie nachádzame aj v opise lámania chleba, ktoré slávil svätý Pavol v Troade počas svojej poslednej misijnej cesty (Sk 20, 7-8. 11).

Pavlovo svedectvo

Začiatkom päťdesiatych rokov po Kr. odovzdáva svätý Pavol spoločenstvu v Korinte to, čo sám prijal v čase svojho obrátenia a pri svojich prvých kontaktoch so spoločenstvami v Antiochii a v Jeruzaleme. V prvom liste Korinťanom (*I Kor 11, 17-34*) považuje apoštol za samozrejmé, že sa spoločenstvo schádza na eucharistické zhromaždenie, aby slávil Pánovu večeru. Leží mu na srdci, aby pripomenul svojim poslucháčom podstatnú povahu Eucharistie a spôsob, ako ju treba sláviť, prežívať a v ňu veriť.

V Korinte predchádzalo sláveniu Eucharistie spoločné jedlo, ktoré malo vyjadrovať bratskú jednotu. To zodpovedalo historickým okolnostiam, v akých Ježiš slávil poslednú večeru, pri ktorej sa zrodil eucharistický úkon. Eucharistické zhromaždenie tak bolo spojené s bratstvom a solidaritou.

Avšak tieto zhromaždenia namiesto toho, aby vyjadrovali jednotu a solidaritu s najchudobnejšími, stali sa príležitosťou k rozdeleniu a zdôrazňovaniu sociálnych rozdielov. Svätý Pavol hovorí, že to nie je „*požívanie Pánovej večere*“, pretože to už viac nevyjadruje pravý zmysel Ježišovej večere s učeníkmi. Ak sa neudržiava bratstvo, nemožno v tom, čo sa slávi, spoznať jeho pamiatku, čo nám sám prikázal konať, a znehodnocuje sa tým hlboký význam Eucharistie.

A práve preto Pavol znovu predkladá to, čo on sám prijal, t.j. opis poslednej večere. Ak je Eucharistia živou pamiatkou na Pánovu smrť, potom požívať z chleba a kalicha znamená vstúpiť do živej jednoty s jeho telom a krvou a teda stať s ním jedným telom. Nemožno prijímať

Kristovho telo vydané za nás a Kristovu krv vyliatu za nás, ak nenaplníme požiadavku bratského spoločenstva.

Ján a „chlieb života“

Evanjelista Ján zaiste poznal eucharistickú prax apoštolskej Cirkvi a ak neprináša rozprávanie o ustanovení Eucharistie, je to preto, lebo toto rozprávanie už bolo známe v jeho spoločenstvách a používalo sa v liturgii. Má to však ešte hlbší dôvod: evanjelista pomáha chápať Eucharistiu v širšom kontexte celého Ježišovho života. Ježiš prišiel medzi nás, aby nám dal život a vrátil sa k Otcovi, aby nás pritiahol k sebe.

Ježišov život sa rozvíjal ako veľký paschálny prechod *od Otca na svet* (vtelenie) a *zo sveta k Otcovi* (smrť a zmŕtvychvstanie). Práve v tomto prechode sa prejavuje a uskutočňuje spása ľudstva. Reč o chlebe života (Jn 6) je zasadená do tejto dynamiky zostúpenia a vystúpenia. Eucharistia je živý chlieb, ktorý zostúpil z neba, a ktorý vystupuje späť k Otcovi. Napriek výčitkám Židov sa Ježišova katechéza postupne rozvíja až k výslovnému ohláseniu pokrmu a nápoja, ktoré sú definované ako je telo a jeho krv, vydané za život sveta: „*Moje telo je pravý pokrm a moja krv je pravý nápoj. Kto je moje telo a pije moju krv, ostáva vo mne a ja v ňom.*“ (Jn 6, 55-56).

Slovo *telo* vyjadruje úzku súvislosť medzi vtelením, krížom a Eucharistiou. Veriaci človek sa v Eucharistii živí Božím Synom, ktorý sa stal človekom a zomrel za nás. V tejto viere v Zmŕtvychvstalého žije z neho a v ňom. Tak sa Ježiš predstavuje veriacim ako obeta vydaná na žertvu (telo a krv) a ako dar všeobecného vykúpenia.

3.2. Od Pánovej večere k Eucharistii Cirkvi

O priebehu [slávenia] Eucharistie v období cirkevných otcov sa nám zachovalo pomerne málo správ.¹² Ignác Antiochijský (†115) o tom hovorí niekoľkokrát, ale nespomína nič o obrade slávenia. Prvý dokument, ktorý výslovne odkazuje na Eucharistiu je pravdepodobne spis *Didaché*, ktorý obsahuje tri modlitby eucharistického charakteru a jeden krátky opis eucharistickej večere v deň Pána.¹³ Asi do roku 112 siaha svedectvo Plínia Mladšieho, rímskeho vládcu v Bitýnii a Ponte, ktorý v jednom liste cisárovi Trajánovi spomína, že kresťania sa zvyknú schádzať „*v určený deň pred svitaním a spievajú striedavo v chóre hymnus Kristovi*“ a že „*mali zvyk sa vytratiť, aby sa mohli zhromaždiť a požívať pokrm, spoločným a nevinným spôsobom*“.¹⁴

Forma eucharistického úkonu je jasne vyjadrená okolo roku 160 v prvej Justínovej Apológii, kde sa spoločenstvo pokrstených opisuje ako zhromaždenie pri slávení, v ktorom sa všetci pozdravujú bozkom pokoja, prinášajú sa dary chleba a vína, prednáša sa dlhá modlitba chvály a prosby k Otcovi v mene jeho Syna Ježiša Krista, na ktorú všetci odpovedajú „*Amen, Amen*“. Nasleduje prijímanie posvätených darov, z ktorých sa časť chleba odloží, aby ho zanesli neprítomným. Krátko na to predkladá Justín ucelené zhrnutie učenia o Eucharistii a opisuje eucharistický úkon slávený v „*deň slnka*“.¹⁵ Sformovanie ucelenej eucharistickej liturgie môžeme vidieť už v Hypolitovom cirkevnom poriadku zo začiatku tretieho storočia, a to

v modlitbe oslavujúcej spasiteľné Božie dielo v Kristovi, prednášanej v spoločenstve pri slávení eucharistickej pamiatky.¹⁶

V storočiach neskorého staroveku a raného stredoveku sa slávenie Eucharistie a účasť na nej chápali ako konštitutívne prvky každého kresťanského spoločenstva. V dejinách Cirkvi tak môžeme plni vďačnosti obdivovať „vývoj obradných foriem – usporiadaný v čase –, v ktorých si pripomíname udalosť našej spásy. Od rozličných foriem prvých storočí, ktoré ešte žiaria v obradoch starobylych východných cirkví, až po rozšírenie rímskeho obradu; od jasných usmernení Tridentského koncilu a Misála sv. Pia V. až po liturgickú obnovu zavedenú Druhým vatikánskym koncilom: v každej etape dejín Cirkvi žiari slávenie Eucharistie, ktorá je prameňom a vrcholom jej života a poslania a v liturgickom obrade žiari v celom svojom mnohotvárnom bohatstve“.¹⁷

3.3 Stredoveká syntéza

Druhý Vatikánsky koncil nám na základe učenia „Anjelského učiteľa“¹⁸ pripomína, že „ostatné sviatosti, ako aj všetky cirkevné služby a apoštolské diela úzko súvisia so svätou Eucharistiou a sú na ňu zamerané. Ved' najsvätejšia Eucharistia obsahuje celé duchovné dobro Cirkvi, totiž samého Krista, nášho veľkonočného Baránka a živý chlieb“.¹⁹

Bude to práve svätý Tomáš Akvinský, ktorý vo svojom diele *Summa Theologica* predloží súhrn stredovekej nauky o Eucharistii, ktorá sa z veľkej časti stala základom pre ďalšie rozvíjanie učenia o Eucharistii. Svätý Tomáš zdôrazňuje dve hľadiská.²⁰ Eucharistia je predovšetkým najdôležitejšou sviatosťou, pretože je v nej podstatne prítomný Kristus, zatiaľ čo v ostatných sviatosťoch nám Kristus prichádza na pomoc iba svojou milosťou a svojou silou.

Ostatné sviatosti sú zamerané na Eucharistiu, ktorá je završením a cieľom sviatostného života. Sviatosť posvätného stavu má totiž za cieľ ju sprítomňovať; krst a čiastočne aj birmovanie vedie k jej prijatiu; pokánie a pomazanie chorých odpúšťajú hriechy, aby sme mohli Kristovo telo dôstojne prijať. V manželstve, ktoré je znakom jednoty Krista s Cirkvou, upevňuje slávenie Eucharistie jednotu manželov medzi sebou a s Kristom.

Pri slávení Eucharistie sa sprítomňuje spasiteľná Kristova obeta, jeho Veľká noc smrti a zmŕtvychvstania; preto je svätá omša privilegovaným miestom na vysluhovanie ďalších sviatostí, ktoré zo svojej podstaty odkazujú na Eucharistiu.²¹

3.4. Protestantská reforma a Tridentský koncil

„Ó svätá hostina, pri ktorej prijímame Krista: slávi sa pamiatka jeho umučenia, duša sa naplní milosťou a dostávame závdavok budúcej slávy“. V antifóne [na Magnifikat] pri večerách na Slávnosť Kristovho Tela a Krvi zaznieva v liturgii neprestajný úžas Cirkvi zo zázraku Eucharistie a vyjadruje sa súhrn katolíckej viery o podstate tejto sviatosti.²²

Eucharistia obsahuje nielen milosť, ako ostatné sviatosti, ale samého pôvodcu milosti – Krista a jeho spasiteľné dielo, obetu spásy; preto ide o najväčší dar.²³ Tridentský koncil nemal

v úmysle vypracovať celostné a úplné pojednanie o Eucharistii, ale iba odpovedať na problémy nastolené reformou²⁴ a uchovať celistvosť tajomstva.

O reálnej prítomnosti Krista v Eucharistii Tridentský koncil učí, že „*v prevelebnej sviatosti najsvätejšej Eucharistie, po konsekrácii chleba a vína je náš Pán Ježiš Kristus, pravý Boh a pravý človek, prítomný opravdivo, skutočne a podstatne v podobe týchto viditeľných vecí*“.²⁵ K tejto trvalej reálnej prítomnosti dochádza cez premenenie podstát [transsubstanciáciu]: „*Konsekráciou chleba a vína sa uskutočňuje premena celej podstaty chleba na podstatu tela Krista, nášho Pána, a celej podstaty vína na podstatu jeho krvi. Túto premenu svätá katolícka Cirkev primerane a vhodne nazýva transsubstanciácia [prepodstatnenie]*“.²⁶

Ako alternatíva k tridentskému termínu *transsubstanciácia (prepodstatnenie)* boli v poslednej dobe navrhnuté termíny *transsignifikácia* a *transfinalizácia*. Bolo by tiež možné navrhnúť aj iné termíny, ktoré by lepšie zodpovedali súčasnej kultúre, a ktoré by vyjadrovali túto reálnu a zároveň tajomnú premenu. V každom prípade však žiaden z týchto termínov sa nemôže vyhnúť istej jazykovej a filozofickej ohraničenosti a dočasnosti, ktorým podlieha aj termín *transsubstanciácia*.²⁷

O obetnej povahe svätej omše Tridentský koncil učí, že: „*[Kristus] náš Boh a Pán..., pri Poslednej večeri, v tú noc, keď bol zradený (1 Kor 11, 23),... [zanechal] Cirkvi, svojej milovanej neveste viditeľnú obeť (ako si to vyžaduje ľudská prirodzenosť), aby sa ňou sprítomňovala krvavá [obeta], ktorá sa mala raz navždy uskutočniť na kríži, aby jej pamiatka zostala až do konca sveta a aby sa jej spásna sila aplikovala na odpustenie hriechov, ktorých sa každodenne dopúšťame... obetoval Bohu Otcovi svoje telo a svoju krv pod spôsobmi chleba a vína*“.²⁸

Svätá omša teda nie je novou obeťou, ako keby jediná a dokonalá Kristova obeť nebola účinná alebo dostačujúca (porov. *Hebr 10, 12*), ale je jej „sprítomnením“. Prostredníctvom nej vstupujeme do večnej prítomnosti Kristovej obete. To, čo sa opakuje, je sviatosťný úkon a možnosť nášho obetovania.²⁹

Spomedzi tém, o ktorých v zásade pojednávajú stredoveké traktáty, výnimku tvorí téma o Eucharistii ako znaku jednoty, ktorá je charakteristická pre veľkú patristickú tradíciu. Koncil sa však o tejto téme zmieňuje len z morálnej perspektívy: „*Napokon tento posvätný koncil s otcovskou láskou nabáda, povzbudzuje, prosí a zaprisaháva..., aby sa všetci a jednotliví kresťania ... konečne zjednotili a zhodli v tomto „znaku jednoty“, v tomto „pute lásky“, v tomto symbole súladu*“.³⁰

4. EUCHARISTIA NA DRUHOM VATIKÁNSKOM KONCILE

Prvý podnet pre obnovu od čias Tridentského koncilu, ktorého dekréty boli smerodajné pre teologickú reflexiu a katechézu nasledujúcich storočí, prišiel z liturgického hnutia. Hnutie vychádzalo z pastoračných požiadaviek a prispelo okrem iného k znovuobjaveniu Eucharistie ako sprítomnenia spasiteľného diela Kristovej Veľkej noci a k zdôrazneniu princípu „aktívnej účasti“. Spolu s činnosťou biblického a patristického hnutia tak v kontexte návratu k prameňom a k Tradícii pripravilo vhodnú pôdu pre nový súhrn náuky o Eucharistii, následne potvrdenej na Druhom vatikánskom koncile. Hoci koncil nevypracoval osobitný text venovaný Eucharistii, pojednával o nej v mnohých dokumentoch, zďaleka nielen v konštitúcii o liturgii.

4. 1. Eucharistia – prameň a vrchol kresťanského života

Podľa Druhého vatikánskeho koncilu slávenie Eucharistie je „prameňom a vrcholom celého kresťanského života“,³¹ „koreň a stredobod“ kresťanského spoločenstva,³² „zdroj života pre Cirkev“,³³ „prameň a vrchol všetkého hlásania evanjelia“,³⁴ „centrom a vrcholom všetkého života kresťanského spoločenstva“,³⁵ z nej „Cirkev stále žije a vzrastá“.³⁶

Tvrdenie, že Eucharistia je „prameňom a vrcholom života a poslania Cirkvi“, sa v našom jazyku hlboko zakorenilo a v teológii sa stalo už bežnou frázou. Bolo prevzaté z konštitúcie *Lumen gentium*, kde sa hovorí o „všeobecnom kňazstve“ všetkých veriacich: „Účasťou na eucharistickej obete, ktorá je prameňom a vrcholom celého kresťanského života, [veriaci] prinášajú Bohu najsvätejšiu obeť a s ňou seba samých...“.³⁷

Eucharistia je nielen úkonom celého kňazského ľudu pokrstených, ale aj „formou“, teda modelom, lonom, z ktorého sa rodí Cirkev. Inými slovami môžeme povedať, že „najsvätejšia Eucharistia obsahuje celé duchovné dobro Cirkvi, totiž samého Krista, nášho veľkonočného Baránka a živý chlieb, ktorý skrze svoje telo, oživené a oživujúce Duchom Svätým, dáva život ľuďom“.³⁸

Koncil ďalej predstavuje Eucharistiu nielen vo vzťahu s obetou kríža, ale s celým veľkonočným tajomstvom: „Náš Spasiteľ pri Poslednej večeri, v tú noc, keď bol zradený, ustanovil eucharistickú obeť svojho tela a svojej krvi, aby ňou v priebehu vekov trvalo zachoval obeť kríža, kým nepríde, a aby tak zveril Cirkvi, milovanej neveste, pamiatku svojej smrti a svojho zmŕtvychvstania: sviatosť milosrdenstva, znak jednoty, puto lásky, veľkonočnú hostinu, pri ktorej prijímame Krista, duša sa naplňa milosťou a dostávame závdavok budúcej slávy“.³⁹

Eucharistia preto nie je len modlitbou alebo spevom, ale slávením Veľkej noci, úkonom zameraným nielen na privodenie alebo zapríčinenie reálnej Kristovej prítomnosti, ale na sprostredkovanie celého bohatstva veľkonočného tajomstva.

Ďalšou novinkou koncilu je vzájomná súvislosť medzi stolom Božieho slova a stolom Eucharistie. Liturgia slova, ktorá je vhodne prispôbená obdobiám liturgického roka, je integrálnou súčasťou slávenia. Kristus je naozaj „prítomný vo svojom slove, lebo to on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo“.⁴⁰ Štruktúra eucharistického slávenia sa skladá

z dvoch častí: Liturgia slova ohlasuje dejiny spásy, ktoré vykonal Boh, zatiaľ čo Liturgia Eucharistie slávi a sprítomňuje tieto dejiny v ich vrcholiacom momente – v smrti a zmŕtvychvstaní Ježiša Krista, v jeho oslávanej Veľkej noci. Prvá časť omše ohlasuje a sprítomňuje spásu; druhá časť ju plne uskutočňuje cez sviatostnú účasť na Kristovom Tele a Krvi. Božie slovo vzbudzuje v zhromaždení postoj viery, ktorý dáva sláveniu sviatostného znaku plný zmysel.

Táto jedinečná skutočnosť je dielom Ducha Svätého, ktorý dal zrod Slovu a posvätil chlieb a víno, aby ich premenil na Kristovo telo a krv. „*Ako časť účasť na eucharistickom tajomstve zveľadľuje život Cirkvi, tak isto možno očakávať nové oživenie duchovného života zo zvýšenej úcty k Božiemu slovu, ktoré trvá naveky*“.⁴¹

4.2. Eucharistia utvára Cirkev

Na koncile dosiahla Eucharistia svoj plný cirkevný rozmer, ako to vyjadril francúzsky jezuita Henri de Lubac (1896-1991): „Eucharistia utvára Cirkev“. Toto vyjadrenie poukazuje na prinavrátanie takého chápania Eucharistie, aké rozvinuli cirkevní otcovia. Eucharistické slávenie je dynamickou udalosťou, pri ktorej Cirkev prijíma premenené dary chleba a vína, aby sa zasa premenili na Kristovo telo. Kresťanské zhromaždenie je pozvané prijať eucharistické telo Krista, aby sa stalo jeho ekleziálnym, cirkevným telom.

Tento rozmer Cirkvi ako spoločenstva (*communio*), vychádzajúci z Eucharistie, bol rozvinutý predovšetkým v konštitúcii *Lumen gentium*. Keď si tento koncilový dokument zbežne pozrieme, od začiatku sa v ňom stretávame s dôležitými tvrdeniami: „*Sviatosťou eucharistického chleba sa zároveň predstavuje a utvára jednota veriacich, ktorí tvoria v Kristovi jedno telo*“, čo priamo odkazuje na Pavlove slová uvedené v Prvom liste Korint'anom (1 Kor 10, 17).⁴² Podobné vyjadrenie sa opakuje o niečo neskôr: „*Pri lámaní eucharistického chleba máme skutočne účasť na Pánovom tele a sme povznesení do spoločenstva s ním i medzi sebou. Keďže je jeden chlieb, my mnohí sme jedno telo, lebo všetci máme podiel na jednom chlebe*‘ (1 Kor 10, 17). *Tak sa my všetci stávame údmi tohto tela (porov. 1 Kor 12, 27), no jednotlivo sme si navzájom údmi*‘ (Rim 12, 5)“.⁴³ Eucharistia nielen naznačuje jednotu Cirkvi, ale ju aj uskutočňuje: „*A nasýtení pri svätom prijímaní Kristovým telom, [veriaci] konkrétnym spôsobom prejavujú jednotu Božieho ľudu, ktorú táto Prevelebná sviatosť vhodne naznačuje a obdivuhodne uskutočňuje*“.⁴⁴

Najdôležitejšie vyjadrenia na túto tému nachádzame v časti, ktorá sa venuje službe biskupov. Najprv sa upresní, že eucharistická ekleziológia vedie k novému chápaniu a doceneniu partikulárnej Cirkvi v teológii a následne sa uvádza: „*Vždy, keď sa spoločenstvo pod posvätnou službou biskupov zhromažďuje okolo oltára, symbolicky sa prejavuje tá láska a jednota tajomného tela, bez ktorej človek nemôže byť spasený*‘. *V týchto spoločenstvách, hoci často malých a chudobných alebo rozptýlených, je prítomný Kristus, ktorého mocou sa združuje jedna, svätá, katolícka a apoštolská Cirkev. Ved' účasť na Kristovom tele a jeho krvi spôsobuje, že sa stávame tým, čo prijímame*“.⁴⁵

V pokoncilovom období sa obnovenou eucharistickou ekleziológiou spoločenstva (*communio*) zaoberalo mimoriadne zhromaždenie Biskupskej synody v roku 1985, ktorého hlavnou témou bolo: *Cirkev ako spoločenstvo: „Ekleziológia spoločenstva je ústrednou a základnou myšlienkou koncilových dokumentov [...]. Ide v zásade o spoločenstvo s Bohom skrze Ježiša Krista, v Duchu Svätom. Toto spoločenstvo sa dosahuje cez Božie slovo a sviatosti. Krst je bránou a základom spoločenstva Cirkvi. Eucharistia je prameňom a vrcholom celého kresťanského života. Prijímanie Kristovho eucharistického tela znamená a utvára, teda buduje, úzke spoločenstvo všetkých veriacich v Kristovom tele, ktorým je Cirkev“*.⁴⁶

Preto mohol Ján Pavol II. konštatovať, že *„pri samotných počiatkoch Cirkvi je príčinný vplyv Eucharistie“*.⁴⁷

5. SLÁVENIE EUCHARISTIE – PRAMEŇ A VRCHOL KREŠŤANSKÉHO ŽIVOTA

Štruktúra slávenia Eucharistie je vo Všeobecných smerniciach Rímskeho misála predstavená nasledovne: „*Omša sa skladá z dvoch častí: z Liturgie slova a z Liturgie Eucharistie, ktoré tak úzko súvisia, že tvoria jeden kultový úkon. V omši sa pripravuje stôl jednak Božieho slova, jednak Kristovho tela. Veriaci sa tu poučujú a živia. Niektoré obrady bohoslužbu otvárajú, iné ju zakončujú*“.⁴⁸

Omša sa skladá zo zdvojeného stola⁴⁹, ktorý je rozčlenený na niekoľko menších obradov nevyhnutných pre vyváženosť celého slávenia. To všetko sme prijali z bohatej a stáročnej tradície viery, ktorú liturgická reforma iniciovaná Druhým vatikánskym koncilom pozorne preskúmala s cieľom priviesť veriacych „*k vedomej, činnej a plnej účasti ..., totiž k účasti tela i duše: s vrúcnuou vierou, nádejou a láskou, akú si želá Cirkev, akú si vyžaduje sama povaha slávenia*“.⁵⁰

Liturgický obrad, ktorý Cirkev slávi súc verná príkazu svojho Pána („*Toto robte na moju pamiatku*“), je trvalým a živým plodom Ježišovej evanjelizácie, ktorú Ježiš Kristus zveril apoštolom a ich nástupcom. Zmieňujú sa o tom Skutky apoštolov v pasáži venovanej zhrnutiu života prvého apoštolského spoločenstva (*Sk 2, 42. 46-47*). Pripomína to aj apoštol Pavol vo svojom svedectve obyvateľom Korintu (*1 Kor 11, 23*) a naznačuje to evanjelista Lukáš v rozprávaní o Emauzských učeníkoch (*Lk 24, 13-35*), kde je veľkonočná skúsenosť so zmŕtvychvstalým Pánom opísaná charakteristickými znakmi nedeľnej eucharistickej liturgie.

V liturgickom geste slávenia je obsiahnuté ohlasovanie Kristovej Paschy a očakávanie jeho návratu; je to prameň života, viery a poslania, spoločná škola spoločenstva; dynamický impulz k evanjelizácii. Aby sme znovu objavili jeho poklady, prejdeme si postupne obrady eucharistického slávenia pomocou mystagogickej metódy.⁵¹

5.1. Eucharistické slávenie – prameň kresťanského života

a. Úvodné obrady

„*Ked' sa ľud zišiel*“.⁵² Tieto slová *Všeobecných smerníc Rímskeho misála* sú na pochopenie eucharistického slávenia zásadné. Zhromaždenie Božieho ľudu je prvou sviatosťou skutočnosťou omše. Toto cirkevné spoločenstvo je bez ohľadu na svoje konkrétne zloženie a okolnosti jednotlivých členov, v skutočnosti, zvolané Bohom. Veriaci a duchovní pastieri však nie vždy majú tento fakt na pamäti, pretože k ich pohnútkam viery sa pridávajú aj iné motivácie. Cieľom úvodných obradov je naladiť myseľ ľudí, ktorí sa zhromaždili, na samotné slávenie a jeho požiadavky.

Úvodné obrady (úvodný spev, znak kríža, pozdrav predsedajúceho, úvodné povzbudenie, úkon kajúcnosti, oslavná pieseň – Glória a modlitba dňa – kolekta)⁵³ sú nadviazaním

komunikácie medzi Bohom a jeho ľuďom a medzi veriacimi navzájom a celým svojím obsahom majú evanjelizovať myseľ a srdce veriacich.

Úctenie oltára predsedajúcim a znak kríža potvrdzujú sviatosťný charakter oltára a celého zhromaždenia. Krátky pozdrav formulou „*Pán s vami*“, alebo inými formulami poukazuje na prítomnosť zmrtvýchvstalého Krista uprostred svojich a zároveň na tajomstvo zhromaždenej Cirkvi. Rôzne formuly úkonu kajúcnosti sa obracajú k Bohu alebo ku Kristovi s prosbou o odpustenie hriechov a sú skôr výzvou na obrátenie než pripomenutím viny. Po hymne Glória, kňaz hovorí „*Modlime sa*“, čím vyzýva prítomných k chvíľke tichej modlitby prv, než prednesie oráciu – modlitbu dňa, ktorá potom spojí celé zhromaždenie do modlitby sformulovanej Cirkvou. Zvolanie „*Amen*“, ktoré uzatvára modlitbu, ohlasuje vieru v dobrotivého Boha, ktorý vypočuje úpenlivú prosbu svojho ľudu.

Úvodné obrady utvárajú z veriacich „sväté zhromaždenie“, v ktorom prijímajú dobrú zvesť, že súc „*znovuzrodení slovom živého Boha nie z porušiteľného, lež z neporušiteľného semena, nie z tela, ale z vody a z Ducha Svätého, sa napokon stávajú ,vyvoleným rodom, kráľovským kňazstvom, svätým národom, ľuďom určeným na vlastníctvo‘, tí, ktorý kedysi ,ani ľuďom neboli‘, ale teraz sú ,Božím ľuďom‘*“.⁵⁴

b. Liturgia slova

Eucharistické zhromaždenie potom pristupuje k stolu Božieho slova, kde sa čítanie a ohlasovanie Písma stáva milostivým stretnutím so vzkrieseným Pánom.⁵⁵ Keď sa v liturgickom zhromaždení počúva ohlasované Božie slovo, aktuálne slávenie sa stáva súčasťou dejín spásy, okusujeme Božie zjavenie v Cirkvi a vstupujeme do školy Pána Ježiša, jediného a pravého učiteľa.

Liturgia slova nás učí vytvárať jednotiacu syntézu Starého a Nového zákona podľa všeobecných smerníc v Lekcionári, ktorý otvoril veriacim „*štedrejšie poklady Biblie tak, aby sa za stanovený počet rokov prečítali ľudu dôležitejšie časti Svätého písma*“.⁵⁶ Základom, na akom sa Sväté písmo využíva v liturgii, je význačné patristické chápanie, podľa ktorého Nový zákon je predobrazený v Starom a Starý zákon sa úplne odhaľuje v Novom.

V tomto zmysle sa ohlasovanie evanjelia stáva ústredným bodom dialógu spásy, ktorý prebieha medzi Bohom a jeho ľuďom v dejinách: „*Kristus nehovorí v minulosti, ale v našej prítomnosti, tak ako je aj prítomný v liturgickej činnosti. V tomto sviatosťnom horizonte kresťanského zjavenia nám poznanie a štúdium Božieho slova pomôžu lepšie oceniť, sláviť a prežívať Eucharistiu*“.⁵⁷

Ohlasovanie, ktoré sa uskutočňuje v homílii, napomáha premeniť počúvanie Božieho slova na jeho prijatie, pričom dozrievame v ochote byť otvorení pre evanjelium a pomáha nám osvojiť si príklad Krista, ktorý sa obetoval Otcovi a bratom.⁵⁸ Cieľom homílie je umožniť veriacim, aby sa stretli s tajomstvom, ktoré prišli sláviť.

Liturgia slova sa končí všeobecnou modlitbou, ktorou „*ľud vykonáva úlohu svojho krstného kňazstva*“⁵⁹ a modlí sa za seba i za celý svet.

c. Liturgia Eucharistie

Prechod od liturgie slova k liturgii Eucharistie napomáha vzájomné prepojenie Božieho slova a sviatosti a umožňuje veriacim vnímať, že Božie slovo nás pripravuje k sviatosti a sviatosť účinne napĺňa slovo.

Postup pri slávení liturgie Eucharistie (príprava darov – eucharistická modlitba – prijímanie) je liturgickým a obradovým opakovaním úkonov, ktoré Kristus konal pri poslednej večeri.

Obrad prípravy darov jasne vyjadruje dobrotu celého stvorenia, pretože „*plod zeme a práce ľudských rúk*“ je určený na to, aby sa stal sviatosťou Pánovho tela a krvi, teda prameňom požehnanja. Pohľad na stvorené veci totiž otvára srdce k vďačnosti, keď sa skrze obetovanie chleba a vína pripravuje „nad-prirodzený“ („*epiousios*“, Mt 6, 11) a nebeský pokrm.

Eucharistická modlitba, ktorá je ústrednou časťou celého liturgického obradu, upriamuje našu pozornosť prinajmenšom na dva svoje najvýznamnejšie prvky: *anamnézu* a *epiklézu*.

Anamnéza je oslava-pripomínanie Božích skutkov, ktoré Boh vykonal pre svoj ľud. Eucharistická modlitba preto začína chválou, vzdávaním vďaky a oslavou Boha za slová a činy, ktorými premenil dejiny sveta na udalosť spásy. Vrcholom zázrakov, ktoré vykonal, je pamiatka Paschy [smrti a zmŕtvychvstania] jeho „milovaného“ Syna, „znak večnej zmluvy“.⁶⁰

Epikléza, teda vzývanie Ducha Svätého, skrze ktorého sa uskutočňuje sviatosť, sa začína predovšetkým modlitbou vzývania: „*Naozaj si svätý, Otče, ty prameň všetkej svätosti. Preto ťa prosíme, posväť tieto dary rosou svojho Ducha.*“⁶¹ Chlieb a víno sa mocou Ducha Svätého premieňajú na Pánovo telo a krv (prvá epikléza), aby „*všetkých, čo budú mať účasť na tomto jednom chlebe a jednom kalichu, Duch Svätý [nech] združí v jedno telo, aby sa v Kristovi stali živou obetou na tvoju chválu a slávu*“ (druhá epikléza).⁶²

Cirkev, ktorá slávi Eucharistiu, dáva práve skrze Ducha Svätého sviatostné telo Pána Ježiša sebe samej a svetu, aby sa účasťou na jednom chlebe všetci stali Kristovým cirkevným telom, jeho svätým ľudom.

Všetky eucharistické modlitby minulosti i súčasnosti privádzajú slávenie k tomuto cirkevnému naplneniu: vlastným a špecifickým plodom svätej omše je budovanie kresťanského spoločenstva a jeho jednoty života s Ježišom Kristom i spoločného zdieľania života s bratmi vo viere.

Účasťou na eucharistickej modlitbe veriaci chvália, požehnávajú a oslavujú Pána. Pri vzdávaní vďaky sa celá Cirkev, jej hlava i telo, obracia na Otca a ďakuje za jeho dielo spásy, ale predovšetkým zato, že poslal svojho Syna. Týmto spôsobom prítomní nasledujú Ježiša, ktorý „*miloval svojich, čo boli na svete, miloval ich do krajnosti*“ (Jn 13, 1). Pri každom slávení Eucharistie sa veriaci učia povedať spolu s ním: „*Toto je moje telo, ktoré sa obetuje za vás*“ a stávajú sa „*v Kristovi živou obetou na [Otcovu] chválu a slávu*“.⁶³ Eucharistická modlitba je tak oslavou živého jadra evanjelia, ktoré sa vyjadruje vo veľkonočnom tajomstve.

d. Sväté prijímanie

Po skončení eucharistickej modlitby nasleduje modlitba Pána *Otče náš*, obrad pokoja a lámanie chleba, ktoré sú prípravou k prijímaniu – vrcholnému bodu omše: Kristus sa tu účinne

dáva svojim bratom a sestrám, robí ich účastným na svojom paschálnom „prechode“, živí ich a uvádza do trojičného života.

V novozákonnej eucharistickej katechéze je Eucharistia chlebom na cestu, nevyhnutným pokrmom pre celý náš život. Cieľom eucharistického úkonu je nielen ustanoviť alebo spôsobiť prítomnosť Krista v Eucharistii, ale aj vytvoriť spoločenstvo, vstúpiť do samotného života toho, ktorý sa pre nás stáva pokrmom. Eucharistia sa teda pre nás stáva prijímaním Pánovho daru, nadobúdaním postoja Ježiša Krista, ktorý „*hoci má božskú prirodzenosť, nepridržal sa svojej rovnosti s Bohom*“ (Flp 2, 6). Spoločný sprievod v ústrety sviatosti, aby sme prijali ten istý chlieb života, odpoveď *Amen*, ktorou každý osobne potvrdzuje tú istú vieru Cirkvi, spoločný spev a chvíľa ticha na poďakovanie – to všetko sa stáva pre život veriaceho prameňom lásky. V spoločenstve s Ježišom, chlebom života, sa rodí ochota budovať ľudské bratstvo.

e. Záverečné obrady

Omša sa končí vyslaním prítomných do života a k misii. V modlitbe po prijímaní prosíme, aby ovocie slávanej Eucharistie viditeľne ukázalo novú tvár ľudstva prostredníctvom Pánových učeníkov.

Záverečné požehnanie v sebe výstižne sústreďuje bohatstvo Božích darov, ktoré sme zakúsili počas slávania a robí z neho viatikum na vydávanie svedectva svetu. Prepustenie (*Id'ite v mene Božom*) je pozvaním k zachovaniu prijatého daru a zároveň poslaním pre tých, ktorí sa zúčastnili na omši, aby šli a prinášali do tohto sveta Ducha Svätého, ktorého prijali pri slávení: „*Concede nobis, omnipotens Deus, ut de percéptis sacraméntis inebriémur atque pascámur, quátenus in id quod súmimus transeámus. – Všemohúci Bože, nech je nám táto vznešená sviatosť výdatným duchovným pokrmom a nápojom, aby sme sa premieňali v Ježiša Krista, ktorého sme prijali*“.⁶⁴

5.2. Eucharistický kult mimo omše

Eucharistický kult mimo omše sa riadi príslušným poriadkom (*Ordo*) pod názvom: *De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra missam*.⁶⁵ Táto obradová kniha (Rímsky rituál) zavádza do liturgie normy vyjadrené v inštrukcii *Eucharisticum mysterium* a poskytuje kritériá na usporiadanie eucharistického kultu, ktoré vychádzajú z chápania Eucharistie, aké priniesol Druhý vatikánsky koncil. Veľký význam má rozdelenie na tri kapitoly, ktoré tvoria rituál: Sväté prijímanie mimo omše; Sväté prijímanie a viatikum, ktoré sa prináša chorým; Rozličné formy kultu Najsvätejšej Eucharistie. A práve v tejto poslednej kapitole je predstavený význam adorácie spolu s odpoveďami na početné praktické otázky. Ide o základnú knihu, bez ktorej sa nemožno zaobísť.

Hlavným dôvodom na uchovávanie konsekrovaných spôsobov je prijímanie prinášané ako viatikum neprítomným a chorým, ako to potvrdzuje tradícia. Ohľadom eucharistickej úcty sa tvrdí, že „*slávenie Eucharistie v obete omše je naozaj začiatkom a cieľom kultu, ktorý sa jej vzdáva mimo omše*“.⁶⁶ Keďže teda slávenie Eucharistie je „*stredobodom celého kresťanského*

života“, treba dbať na to, „aby sa jasne a cez znaky zvýraznil vzťah kultu Najsvätejšej sviatosti a omše“. ⁶⁷

Benedikt XVI. nám pripomína: „Akt adorácie mimo svätej omše predlžuje a zintenzívňuje to, čo sa konalo v samotnom liturgickom slávení. Ved' len v adorácii môže dozrievať hlboké a pravé prijatie. A práve v tomto osobnom akte stretnutia s Pánom dozrieva aj sociálne poslanie, ktoré je v Eucharistii zahrnuté a ktoré chce prelomiť bariéry nielen medzi Pánom a nami, ale aj – a predovšetkým – bariéry, ktoré nás oddeľujú jedných od druhých“. ⁶⁸

Podstatný a základný princíp, ktorý spája eucharistické slávenie s eucharistickým kultom mimo omše predovšetkým umožňuje, aby sa tomuto kultu dalo správne miesto. Vzhľadom na nerozlučiteľné spojenie, ktoré je medzi eucharistickým kult a slávením, „sa má starostlivo vyhnúť všetkému, čo by nejakým spôsobom mohlo zatieniť túžbu Krista, ktorý ustanovil najsvätejšiu Eucharistiu predovšetkým nato, aby nám bola pokrmom, liekom a útechou“. ⁶⁹

Preto sa upresňuje, že „cibórium alebo monštrancia sa položia na oltárny stôl“, čím sa zdôrazňuje, že miestom eucharistickej adorácie je oltár, na ktorom sa koná slávenie. ⁷⁰ Z tohto dôvodu sa eucharistický kult mimo omše bežne koná v kostole alebo kaplnke, kde pristupujeme k stolu slova a chleba.

Spojitosť medzi slávením a eucharistickým kultom mimo omše umožňuje, aby sa zdôrazňovala nielen „reálna prítomnosť“ Pána, ale aby sa venovala pozornosť aj iným stránkam tohto tajomstva, ktoré boli objasnené alebo náležite obohatené vďaka rozvoju teologického učenia v 20. storočí. Pretože „skrze Eucharistiu neprechádzame od neprítomnosti ku Kristovej prítomnosti, ale od jeho mnohotvárnej prítomnosti k pamiatke jeho darovania sa na obeť, pričom vstupujeme do spoločenstva s ním, ktorý dáva seba samého a dáva nám účasť na novej zmluve vo svojej krvi“. ⁷¹ Treba sa preto nechať formovať skutočnosťou eucharistického tajomstva, pamiatkou Pánovej Paschy, z ktorej sa rodí Cirkev. Slovo a Eucharistia sú jedným a tým istým chlebom, ktorý sa požíva a vstrebáva, sú dvoma podobami toho istého tajomstva, ktoré sa navzájom osvetľujú. Preto je nutné, aby sa pri uctievaní Eucharistie prečítal nejaký úryvok Božieho slova, napríklad z liturgických čítaní omše z daného dňa.

Napokon, keďže špecifickou milosťou Eucharistie je budovanie tela Cirkvi, aj eucharistický kult v sebe zahŕňa komunitárny rozmer, ktorý prevažuje nad čisto individuálnou alebo súkromnou formou. ⁷²

Eucharistické pobožnosti, ktoré nám boli odovzdané, vznikli väčšinou na základe individualistickej teológie Eucharistie. ⁷³ A „pretože eucharistické slávenie je stredobodom a vrcholom všetkých rôznych prejavov a foriem zbožnosti [...] je potrebné, aby všetky eucharistické pobožnosti, vrelo odporúčané aj v encyklike *Ecclesia de Eucharistia* a v posynodálnej exhortácii *Sacramentum caritatis*, boli v súlade s takou eucharistickou ekleziológiou, ktorá je zameraná na spoločenstvo“. ⁷⁴

V rámci komunitárneho rozmeru eucharistickej adorácie má svoje miesto aj individuálna adorácia, ktorú si vykonávajú jednak členovia inštitútov zasväteného života, ale aj jednotliví veriaci či mnohí mladí ľudia, zotrúvajúci určitý čas v modlitbe pred Sviatosťou oltárnou. V tichu predstupujú pred Kristov láskyplný pohľad a vďaka daru Ducha Svätého spoznávajú jeho prítomnosť v znaku rozlomeného chleba. Prijatie zmŕtvychvstalého Pána vzbudzuje

spontánne chválu, vzdávanie vd'aky, túžbu po hlbkej jednote s Pánom, modlitbu za Cirkev i za celý svet.⁷⁵ Pri zotrúvaní v modlitbe pred sviatosťou Eucharistie dozrieva veľkodušná snaha prežívať kresťanský život a svedčiť o evanjeliu v dnešnom spletitom svete.

6. EUCHARISTIA – PRAMEŇ PREMENY STVORENIA

6. 1. Kozmický význam Eucharistie

Tajomstvo Eucharistie je zhrnutím a stredobodom každého tajomstva viery. V ňom sa sústreďuje Ježišova veľkonočná obeta, jeho požehnané utrpenie, jeho spasiteľná smrť i jeho slávne zmŕtvychvstanie. V ňom sa uskutočňuje a na celý vesmír rozširuje dielo znovuoobnovenia, ktoré začína Kristovým vtelením: „*V ňom máme vykúpenie skrze jeho krv, odpustenie hriechov, podľa bohatstva jeho milosti, ktorou nás štedro zahrnul vo všetkej múdrosti a rozumnosti, keď nám dal poznať tajomstvo svojej vôle podľa svojho dobrotivého rozhodnutia, čo si v ňom predsavzal uskutočniť v plnosti času: zjednotiť v Kristovi ako v hlave všetko, čo je na nebi aj čo je na zemi*“ (Ef 1, 7-10).

Eucharistia má kozmický všeobjímajúci charakter. Jej univerzálny účinok presahuje Cirkev, ľudstvo, živých i mŕtvych a objíma celé stvorenie. Vyznačuje sa touto kozmickou univerzalitou, pretože obsahuje Krista, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych pre nás a je počiatkom a cieľom celého stvorenia (porov. Kol 1, 15-17).

Ježiš svojím zmŕtvychvstaním premohol moc hriechu a smrti a dal zažiarit konečnému zmyslu ľudského života a stvorenia a stal sa predzvesťou jeho naplnenia. Jeho vzkriesenie je základom pre „*nové nebo a novú zem*, v ktoré dúfame (2 Pt 3, 13), začiatkom nového stvorenia vesmíru (porov. Zjv 21, 5). Je princípom celkovej premeny, na ktorej dostáva účasť aj človek povolaný k vzkrieseniu z mŕtvych spolu s Kristom, k čomu je tajomne povolané aj celé stvorenie.

6. 2. Omša na oltári sveta

Kristus, Vykupiteľ všetkých stvorených vecí, prichádza k nám vo svätej omši a je prítomný v Eucharistii: „*Skrze neho, s ním a v ňom*“ sa vzdáva Otcovi „*všetka úcta a sláva, v jednote s Duchom Svätým*“, aj úcta a sláva od ľudí, anjelov a celého vesmíru. Preto sa kňaz v eucharistickej modlitbe takto modlí: „*právom ťa chváli každé tvoje stvorenie*“;⁷⁶ a keď uvádza Sanctus – hymnus, ktorým Boha chváli celý vesmír, hovorí: „*S nimi [anjelmi] aj my, a našimi ústami všetko tvorstvo pod nebom, velebíme tvoje meno a spievame*“. Na záver eucharistickej modlitby, napokon, hovorí: „*nám všetkým, tvojim deťom, pomôž dosiahnuť nebeské dedičstvo v tvojom kráľovstve [...] ..., kde by sme ťa mohli so všetkým tvorstvom, oslobodeným od skazy hriechu a smrti, oslavovať*“.⁷⁷

Kozmický charakter slávenia Eucharistie živí nádej celého stvorenia: „*Eucharistia, aj keď sa slávi na malom oltári dedinského kostola, sa v istom zmysle vždy slávi na oltári sveta. Eucharistia spája nebo so zemou. Zahŕňa a preniká celé stvorenstvo. Boží Syn sa stal človekom, aby prinavrátil celé stvorenstvo do zvrchovaného aktu oslavy Boha, ktorý ho učinil z ničoho. A tak on, najvyšší a večný Kňaz, vstupujúc prostredníctvom svojej krvi a svojho kríža do večnej svätyne, navracia celé vykúpené stvorenstvo Stvoriteľovi a Otcovi*“.⁷⁸

Vzťah medzi stvorením, ktoré bolo obnovené Kristovým veľkonočným zmŕtvychvstaním a Eucharistiou je dobre vyjadrený tým, že prví kresťania sa zhromažďovali v prvý deň týždňa na slávenie Eucharistie. V prvý deň týždňa bol nájdený prázdny Kristov hrob a Zmŕtvychvstalý sa zjavil svojim učeníkom. Eucharistia v „*deň Pána*“ je oslavou zmŕtvychvstalého Krista. Práve prvý deň týždňa – už v Starom zákone – pripomína tiež prvý zo siedmich dní stvorenia. Už od začiatku slávil kresťania v Eucharistii tajomstvo smrti a zmŕtvychvstania Krista, prameň nového stvorenia, v očakávaní jeho slávneho príchodu: „*Nedeľa je dňom vzkriesenia, ‚prvým dňom‘ nového stvorenia, ktorého prvotinou je Pánovo vzkriesenie človečenstvo, zárukou konečnej premeny celej stvorenej reality*“.⁷⁹

Práve preto každú nedeľu kresťanské spoločenstvo slávi Eucharistiu, čím zvestuje Ježišovu spasiteľnú smrť, vyznáva jeho zmŕtvychvstanie v očakávaní jeho príchodu, kým nepríde v sláve ako Pán tvorstva.

6. 3. Eucharistia a premena stvorenia

Eucharistia je nielen stredobodom kozmickej liturgie, ale aj miestom, kde sú stvorené veci povýšené a premenené. Stvorené dary – chlieb a víno sú pozdvihnuté na vyšší poriadok bytia, keď sa stávajú sviatosťou prítomnosti zmŕtvychvstalého Krista. Uskutočňuje sa tu „*podivuhodná výmena*“: my prinášame na oltár plody zeme a ľudskej práce a skrze eucharistickú modlitbu sa zmŕtvychvstalý Kristus sprítomňuje v chlebe a vo víne:

„*V Eucharistii nachádza stvorenie svoje najväčšie vyvýšenie. [...] Pán chcel na vrchole tajomstva vtelenia preniknúť do našej intimity cez zlomok hmoty. Nie zhora, ale zvnútra, aby sme sa s ním mohli stretávať v našom svete. [...] Zjednotený s vteleným Synom, prítomným v Eucharistii, celý vesmír vzdáva vďaka Bohu. Eucharistia je totiž sama osebe kozmickou láskou [...] Eucharistia spája nebo a zem, objíma a preniká celé stvorenie. Svet, ktorý vyšiel z rúk Boha, sa k nemu vracia s radosťou a v plnej adorácii*“.⁸⁰

Eucharistické „obrátene“ je začiatkom konečnej a veľkolepej premeny, ku ktorej smeruje celé stvorenie: „*Podstatné premenenie chleba a vína na jeho telo a krv vkladá do stvorenia princíp radikálnej zmeny, akoby určitý druh „štiepenia atómov“ [...], zmenu určenú vyvolať proces premeny skutočnosti, ktorého posledným cieľom bude premena celého sveta, až do toho stavu, keď Boh bude všetko vo všetkom (porov. 1 Kor 15, 28)*“.⁸¹

Skrátka, pri každej svätej omši sa chlieb a víno pôsobením Ducha Svätého stávajú Kristovým telom a krvou a tí, ktorí ich vo sviatosti prijímajú, premieňajú sa na Krista. Tieto zmeny sú predzvesťou veľkej premeny, ktorá sa uskutoční vo vzkriesení tela a v novom stvorení.

Eucharistia, do ktorej tvorstvo sústreďuje Božiu chválu, živí našu nádej na vzkriesenie a na konečnú premenu vesmíru, a je tiež prameňom nášho úsilia o ochranu stvorenia.

7. EUCHARISTIA – PRAMEŇ SVÄTOSTI

V Cirkvi, Kristovom Tele, „*má každý úd inú úlohu*“, pretože „*máme rozličné dary podľa milosti, ktorú sme dostali*“ (porov. Rim 12, 4. 6). Každý člen Cirkvi tak uskutočňuje svoje kresťanské povolanie podľa vlastnej formy osobného života. Druhý vatikánsky koncil učí, že „*v rozličných životných stavoch a povolaniach je vždy jediná svätosť, ktorú žijú tí, ktorí sa dajú viesť Božím Duchom*“ a že medzi rôznymi cestami a prostriedkami k svätosti a na dosiahnutie dokonalosti zodpovedajúcej svojmu životnému stavu, má [každý veriaci] často pristupovať k sviatostiam, najmä k „*svätému prijímaniu*“.⁸²

7. 1. Príklad maďarských mučeníkov 20. storočia

V eucharistickej modlitbe sa obraciame k Bohu slovami: „*naozaj si svätý, Otče, ty prameň všetkej svätosti*“⁸³, lebo „*skrže ... Ježiša Krista, mocou a pôsobením Ducha Svätého*“ oživuje a posväcuje všetko, celý vesmír.⁸⁴ Práve prostredníctvom Eucharistie sa každý pokrstený stáva schopným žiť dôstojne podľa svojho povolania (porov. Ef 4, 1).

Mnohí maďarskí mučeníci a svätci 20. storočia sa vďaka sile Eucharistie a napodobňovaním Kristovho sebadarovania stali „*živou, svätou a Bohu milou obetou*“ (porov. Rim 12, 1). Pripomeňme si príklady aspoň niektorých z nich, ktoré ožiarili dejiny maďarskej Cirkvi v minulom storočí.⁸⁵

Blahoslavený János Brenner (1931 – 1957)⁸⁶ je jedným z kňazov, ktorého osudom chcel štátno-stranícky režim zastrešiť Cirkev. V noci 14. decembra 1957 zavolali otca Jánoša k lôžku chorého. Cestou ho príslušníci tajnej polície brutálne zavraždili. V Maďarsku sa preto uctieva ako tamojší sv. Tarzácius, mučeník Eucharistie. Otec János, ktorý bol tajne členom cisterciánskeho rádu, zrušeného komunistickou diktatúrou, ukázal svojím životom na živého Krista v Eucharistii a stal sa vzorom pre rehoľníkov i diecéznych kňazov.

Taktiež biskup z Győru, *blahoslavený Vilmos Apor* (1892 – 1945), dosiahol mučeníctvo vďaka svojej silnej eucharistickej duchovnosti. Často hovorieval svojim veriaci: „*Zbytočne chodíme na svätú omšu, ak v sebe nemáme čínorodú lásku, ktorá vychádza z viery*“. Počas nemeckej okupácie bránil prenasledovaných bez ohľadu na ich vierovyznanie či rasu. Na Zelený štvrtok roku 1945 slávil omšu na pamiatku ustanovenia Eucharistie spolu so svojimi kňazmi a veriaci. Na druhý deň, na Veľký piatok, bol zastrelený sovietskym vojakom, keď bránil ženy, ktoré sa ukryli v pivnici biskupského paláca.

Aj *blahoslavená Sára Salkaházi* (1899 – 1944), rehoľníčka, záchrankyňa Židov, čerpala silu k mučeníctvu z eucharistickej duchovnosti. „*Z Eucharistie plynie všetky sila*“ zapísala si do svojho denníka.⁸⁷ Ako členka Spoločnosti Sociálnych sestier (spoločnosť apoštolského života) bojovala proti neľudským dôsledkom rozšíreného národného socializmu. Komunita sestier poskytla pomoc zhruba tisícke ľudí, z ktorých asi stovku zachránila práve sestra Sára. Pri každodennej omši sa veľa modlila a prosila o potrebnú silu pre tento zápas. Dňa 27. decembra 1944 ju zatkli maďarskí fašisti, zastrelili ju a jej telo hodili do Dunaja.

Boží sluha *József Mindszenty* (1892 – 1975), kardinál, ostrihomský arcibiskup bol odsúdený komunistickým štátom v zinscenovanom procese za svoj odvážny postoj voči ateistickej moci a za svoju nebojácnu obranu práv Cirkvi i ľudských práv. Dojímavým spôsobom opisuje, ako počas osemročného väzenia bola prameňom jeho vernosti a kresťanského odpustenia spiritualita zmierenia. Útechou vo väzení mu bola každodenná svätá omša a adorácia reálnej Kristovej prítomnosti: „*Úzkostlivo som uchovával Eucharistiu. Vedel som, že v čase, keď nás berú na prechádzku, prekutávajú a prehládajú moju celu. Preto som Eucharistiu nosil so sebou aj na prechádzky, aj do Vacova. Tam som tiež prijímal Eucharistiu. Často som si konal aj adoráciu takým spôsobom, že som mal Eucharistiu vedľa seba potme v noci. Dotýkal som sa jej cez prikrývku. Ako veľa znamená Ježiš vo sviatosti pre človeka uväzneného v cele!*“.⁸⁸

Gréckokatolícky biskup zo Zakarpattia, *blahoslavený Teodor Romža* (1911 – 1947)⁸⁹ bol zabitý tajnou políciou na Stalinov príkaz. Známa je jeho hlboká láska k Eucharistii. Posledným úkonom jeho biskupskej služby bola posviacka chrámu. Po ceste domov doňho narazilo nákladné auto a nakoniec bol zavraždený v nemocnici vpichnutím injekcie so smrteľným jedom.

Ďalší tajne vysvätený gréckokatolícky biskup *Péter Orosz* (1917 – 1953)⁹⁰ bol už ako bohoslovec obdivovaný pre svoju lásku, s akou sa celkom rozdával. Takýmto spôsobom žil aj ako biskup. Vojak, ktorý ho zatkol, keď niesol Eucharistiu chorému, ho zastrelil vo chvíli, keď si kľakol pred krížom pri ceste.

7. 2. Všeobecné povolanie k svätosti

Cirkev vo svojich dejinách mala v každej dobe, v každej zemepisnej šírke a dĺžke na mape sveta svätcov rôzneho veku a zo všetkých životných stavov. Boli to konkrétne tváre každého ľudu, jazyka a národa. Svätci milovali a nasledovali Krista vo svojom každodennom živote a uisťujú nás, že každý z nás môže kráčať po ceste svätosti.

Ich životy, ktoré dozreli vo viere Cirkvi, nám ukazujú pravú tvár kresťanstva. Tešíme sa z ich prítomnosti a ich spoločnosti a živíme pevnú nádej, že budeme môcť napodobňovať ich cestu, aby sme raz spolu s nimi zdieľali život v blaženosti.

Všetci sme povolaní k plnosti života. Svätý Pavol to dôrazne vyjadruje, keď píše: „*Ale každý z nás dostal milosť podľa miery, akou nás Kristus chcel obdarovať... On ustanovil niektorých za apoštolov, niektorých za prorokov, iných za evanjelistov a iných za pastierov a učiteľov, aby pripravovali svätých na dielo služby, na budovanie Kristovho tela, kým nedospejeme všetci k jednote viery a poznania Božieho Syna, k zrelosti muža, k miere plného Kristovho veku.*“ (Ef 4, 7. 11-13).

Druhý vatikánsky koncil sa vracia k apoštolovým slovám a konštatuje: „*V rozličných životných stavoch a povolaniach je vždy jediná svätosť, ktorú žijú tí, ktorí sa dajú viesť Božím Duchom, [...] nasledujúc chudobného, poníženého Krista nesúceho kríž, aby si zaslúžili mať podiel na jeho sláve*“ a „*preto pravý Kristov učeník sa vyznačuje tak láskou k Bohu, ako aj k blížnemu*“.⁹¹ To je tá opravdivá jednoduchosť, veľkosť a hĺbka kresťanského života. Každý

pokrstený sa tak stáva kameňom vo veľkej mozaike svätosti, ktorú Boh tvorí v dejinách, aby Kristova tvár zažiarila vo svojom plnom jase.

Kresťanská láska – *caritas* rastie ako dobré semeno a prináša plody vďaka počúvaniu Božieho slova a účasťou na Eucharistii. Eucharistické slávenie predstavuje vrcholný okamih, v ktorom Ježiš svojim lámaným Telom a Krvou vyliatou pre našu spásu odhaľuje tajomstvo svojej identity a ukazuje zmysel povolania každého veriaceho. Kto sa živí týmto „chlebom života“, dostane silu premeniť sa na dar, ako hovorí svätý Augustín: „*Buďte tým, čo prijímate a prijímate to, čím ste*“.⁹² Tento obnovujúci účinok podčiarkuje aj pápež František: „*Keď ho [Krista] dostávame vo svätom prijímaní, obnovujeme našu zmluvu s ním a umožňujeme mu, aby čoraz viac uskutočňoval svoje premieňajúce dielo*“.⁹³

Preto je podstatné, aby sme v nedeľu nikdy nevynechali stretnutie so zmŕtvychvstalým Kristom v Eucharistii. Nejde tu totiž o ďalšiu záťaž, ale svetlo do celého týždňa, prameň života svätosti. Pri nedeľnom stretnutí so Zmŕtvychvstalým nadobúda kresťanský život eucharistickú formu, schopnú tvarovať celý náš život.⁹⁴

7. 3. V každodennom živote

Tejto skutočnosti sú si zvlášť vedomí **kňazi**. „*Kňazská spiritualita je hlboko eucharistická. Semeno takej spirituality sa nachádza už v slovách, ktoré biskup hovorí v liturgii vysviacky: „Prijmi obety svätého ľudu na eucharistickú obeť. Uvedom si, čo budeš robiť, napodobuj, čo budeš sláviť, uprav svoj život podľa tajomstva kríža Krista Pána*““.⁹⁵

Kňazi, nech každodenným vykonávaním svojho úradu, „*rastú v láske k Bohu a bližnému, nech udržujú zväzky kňazského spoločenstva, nech oplývajú všetkými duchovnými dobrami a nech všetkým dávajú živé svedectvo o Bohu ako nasledovníci tých kňazov, ktorí zanechali v priebehu storočí – neraz v skromnej a skrytej službe – skvelý vzor svätosti, za čo sú uctievaní v Božej Cirkvi*“.⁹⁶

Im bolo zverené „*tajomstvo viery*“, aby spolu so svojimi spoločenstvami mohli prinášať Bohu „*duchovné obety*“ (1 Pt 2, 5). Týmto spôsobom sa eucharistický kult, tak pri slávení svätej omše, ako aj pri uctievaní Najsvätejšej sviatosti, stáva „*oživujúcim prúdom, ktorý služobné čiže hierarchické kňazstvo spája so všeobecným kňazstvom veriacich a súčasne predstavuje kňazstvo v jeho vrcholnej a zároveň ústrednej dimenzii*“.⁹⁷

Bohu **zasvätený život** prostredníctvom evanjeliových rád predstavuje a uskutočňuje v Cirkvi úplné sebadarovanie sa Pánovi. Zasvätení vo svojich sľuboch spájajú svoje sebaobetovanie s Kristovou obeťou. Svoju odpoveď obnovujú rehoľníci každou svätou omšou a pri svätom prijímaní.⁹⁸ Je prirodzené, že slávenie Eucharistie, prijímanie a eucharistická adorácia sú centrom zasväteného života ako prameň sebadarovania, ktoré treba deň čo deň obnovovať.⁹⁹

S osobitným povzbudením sa obraciame na **rodiny**, aby čerpali inšpiráciu a silu zo sviatosti Eucharistie. „*Láska medzi mužom a ženou, prijímanie života a výchovné poslanie sa javia ako*

privilegované prostredia, v ktorých môže Eucharistia dokázať svoju schopnosť premieňať život a dávať mu plný zmysel“.¹⁰⁰ V tejto obete Novej a večnej zmluvy nachádzajú manželia prameň, „z ktorého vyviera, vnútorne sa stvárnjuje a trvale oživuje ich manželský zväzok. Nakoľko je sprítomnením obety lásky Krista k Cirkvi, je Eucharistia prameňom lásky“.¹⁰¹

Svet je ako pole, kde Boh kladie svoje deti ako dobré semeno. A práve v každodennom živote sú pokrstení **laici**, posilnení Eucharistiou, povolani žiť radikálnu novosť, ktorú Kristus priniesol práve doprostred bežných podmienok života. Eucharistia musí čoraz hlbšie zasahovať do ich každodenného života a viesť ich k tomu, aby boli vierohodnými svedkami vo svojom pracovnom prostredí i v celej spoločnosti.

Práve takéto svedectvo vydal *blahoslavený László Batthyány Strattmann* (1870 – 1931), maďarský lekár, otec jedenástich detí, ktorý ako očný lekár príkladne pomáhal chudobným. Snažil sa ich nielen liečiť, ale aj posilňovať ich vieru. Tento lekár denne pristupoval k svätému prijímaniu, žil eucharistickým životom a usiloval sa obetavo vykonávať svoje povolanie v službe chudobným.

Ďalej je tu nová generácia kresťanov povolaných prispieť k budovaniu a obnove ľudstva: sú to **mladí ľudia**. Po toľkom násilí a útlaku ich svet potrebuje, aby „stavali mosty“ k zjednoteniu a zmiereniu. V dôsledku civilizácie „ľudí bez povolania“, naliehavo potrebujeme mužov a ženy, ktorí veria v život a prijímajú ho ako povolanie od Boha. Okrem vzťahov sprostredkovaných výlučne sociálnymi sieťami, „iba odvážni mladí, ktorí majú otvorenú myseľ a srdce pre vysoké a veľkodušné ideály, budú môcť prinavrátiť krásu a pravdu do života a ľudských vzťahov“.¹⁰²

Cesta, ako sa stať prorokmi takejto novej doby a poslami lásky, je napomáhaná Božím slovom a aktívnou účasťou na Eucharistii, ktorá je stredobodom života a poslania každého veriaceho i všetkých kresťanských spoločenstiev. Deti a mládež, ktoré majú účasť na Kristovom Tele a Krvi a prežívajú radosť z cirkevného spoločenstva, nachádzajú silu, aby dobre prežili túto osobitnú etapu dejín, ako to dosvedčujú Svetové dni mládeže, ktorých stredobodom je slávenie Eucharistie.

Ježiš miloval **deti** a rád sa s nimi stretával (porov. *Mk* 10, 13). Keď sú deti formované cestou kresťanskej iniciácie cez rodinnú a farskú katechézu, svätou omšou prvého svätého prijímania sa stávajú aktívnymi členmi kresťanského spoločenstva.

Svätý Ján Pavol II. pripomínal, že svätá Eucharistia živí lásku detí k Ježišovi: „*Ježiš chce zostať s nami naveky! Ježiš sa chce s nami vnútorne zjednotiť vo svätom prijímaní, aby nám priamo a osobne prejavil svoju lásku. Každý môže povedať: „Ježiš ma miluje! Milujem Ježiša!“ [...] Ježiš je priateľ, bez ktorého sa už viac nemôžem zaobísť, stretol som sa s ním, a pochopil som, že nás miluje a chce našu lásku [...] Zostaňte stále hodní Ježiša, ktorého prijímate! Buďte nevinní a veľkodušní! Snažte sa, aby ste poslušnosťou, láskavosťou a dobrým chovaním robili všetkým okolo život krásny! Tajomstvo radosti spočíva v добрote!“.*¹⁰³

Pri nedeľnej omši vo farnosti chlapci (a dievčatá) miništrujú pri oltári, spievajú v zbore (*Schóle cantorum*) a usilujú sa, aby bolo slávenie radostné. Spolu so svojimi rodinami nachádzajú v stretnutí s Kristom prameň lásky a silu k postupnému vzrastaniu vo viere a k „*plnému začleneniu do Kristovho tela*“. ¹⁰⁴

Osobitným spôsobom sú s trpiacim Kristom spojení **chudobní, slabí, chorí a prenasledovaní** pre spravodlivosť. Pán ich v evanjeliu vyhlásil za blahoslavených a „*nadovšetko milostivý Boh, ktorý nás skrze Ježiša Krista povolal do večnej slávy, nech ich sám po krátkom utrpení zdokonalí, posilní, utvrdí a upevní*“ (1 Pt 5, 10). ¹⁰⁵

Tým, ktorí opúšťajú tento život, Cirkev poskytuje pomazanie chorých a Eucharistiu ako viatikum („pokrm na cestu“), pretože Kristovo telo a krv je semenom večného života a silou vzkriesenia podľa Pánových slov: „*Kto je moje telo a pije moju krv, má večný život a ja ho vzkriesim v posledný deň*“ (Jn 6, 54). Eucharistia sa takto ukazuje ako „*liek nesmrteľnosti*“, aby sme navždy žili v Ježišovi Kristovi. ¹⁰⁶

V jednej starobylej modlitbe Cirkev s jasotom pozdravuje túto sviatosť ako anticipovanie nebeskej slávy: „*Ó svätá hostina, pri ktorej prijímame Krista: slávi sa pamiatka jeho umučenia, duša sa naplňa milosťou a dostávame závdavok budúcej slávy*“. Kristus, ktorý vo svojom veľkonočnom tajomstve odišiel z tohto sveta k Otcovi, dáva nám v Eucharistii závdavok budúcej slávy u neho: „*Účasť na svätej obete nás pripodobňuje jeho srdcu, udržiava naše sily, kým putujeme týmto životom, vzbudzuje v nás túžbu po večnom živote a už teraz nás spája s nebeskou Cirkvou, s preblahoslavenou Pannou Máriou a so všetkými svätými*“. ¹⁰⁷

8. EUCHARISTIA – PRAMEŇ POSLANIA A BRATSKÉJ SLUŽBY

8. 1. Sviatosť završeneho poslania

„Evanjelizovať [...] je milosťou a vlastným povolaním Cirkvi, jej najhlbšou identitou“ – pripomenul pápež svätý Ján Pavol II. v roku 2003.¹⁰⁸ Eucharistia je prameňom evanjelizácie a zároveň cieľom, ktorý chceme dosiahnuť; „*je sviatosťou završeneho poslania*“, v ktorej sa naplňa spoločná túžba ľudstva: *spoločenstvo s Bohom, ktorý bude všetko vo všetkom a zavládne univerzálne bratstvo*“.¹⁰⁹ Keďže všetci majú právo prijať evanjelium, kresťania ho hlásajú bez toho, aby kohokoľvek vylučovali, ako tí, ktorí sa delia o svoju radosť, poukazujú na krásny horizont a ponúkajú „*vytúženú hostinu*“.¹¹⁰

„*Po požehnaní diakon alebo kňaz prepúšťa ľud slovami: Ite, missa est. V tomto pozdrave máme možnosť zachytiť vzťah medzi slávenou omšou a kresťanským poslaním vo svete.*“¹¹¹

Eucharistia je prameňom, z ktorého vyviera evanjelizačný potenciál Cirkvi, pretože „*[Eucharistia] nedáva takémuto poslaniu len vnútornú silu, ale v istom zmysle aj plán. Predstavuje určitý spôsob bytia, ktorý prechádza z Ježiša na kresťana a prostredníctvom jeho svedectva sa snaží vyžarovať aj do spoločnosti a kultúry. Na to je potrebné, aby každý veriaci v osobnej a spoločnej meditácii prijal hodnoty, ktoré Eucharistia vyjadruje, postoje, ktoré podnecuje, a životné predsavzatia, ktoré vyvoláva*“.¹¹²

Kto sa napil z prameňa živej vody (porov. Jn 4, 14), má dať napíť aj druhým. „*Samaritánka sa hneď po skončení rozhovoru s Ježišom stala misionárkou; mnohí Samaritáni uverili v Ježiša ,pre slovo ženy‘ (Jn 4, 39)... A my na čo ešte čakáme?*“.¹¹³ Je načase prejsť od liturgického plánu k jeho uskutočneniu v živote našich spoločenstiev.

8. 2. Z Emáuz do Jeruzalema

Evanjeliový obraz emauzských učeníkov (Lk 24, 13-35) dobre vystihuje misionársky charakter Cirkvi a každého pokrsteného, pretože stretnutie so Zmŕtvychvstalým, ku ktorému dochádza pri počúvaní Slova a lámaní chleba, pobáda dvoch učeníkov-pútnikov, aby sa stali nadšenými hlásateľmi Pána.

Emauzský príbeh začína cestou dvoch hlboko sklamaných učeníkov, ktorí prežili Paschu (Veľkú noc) nie ako udalosť spásy, ale ako neúspech Ježišovho poslania a svojich očakávaní. Pridáva sa k nim neznámy pocestný.

Východiskom bodom evanjelizácie je Božia láska, ktorá nás predchádza: Boh ťa miluje! Približuje sa k tebe bez toho, aby ti kládol podmienky. „*Priblížil sa k nim sám Ježiš a išiel s nimi*“ (Lk 24, 15). *Prvý krok* evanjelizácie spočíva v tom, že sa staneme spoločníkmi našich bratov na ich ceste, aby sme im mohli svedčiť o Božej láske, ktorá nás predchádza. Zakusujeme to na začiatku omše, keď nám Boh ide v ústrety a keď sa prežehnáme znakom kríža, zapájame sa do života a lásky trojjediného Boha.

Emauzskí učenici nespoznali Ježiša, až kým im neotvoril myseľ pre múdrosť Písem (Lk 24, 17). Aj my, keď v týždennom rytme slávime Eucharistiu, v prvom rade zakusujeme, že evanjelizácia nie je až tak zameraná na vysvetľovanie náuky, ale skôr na pochopenie každej veci, života a liturgie vo svetle spasiteľných udalostí Pánovej Paschy (Veľkej noci). To je úlohou prednášaných čítaní z Písma. Pri počúvaní Starého a Nového zákona, nám „horí srdce“, zatiaľ čo sám Kristus nám zjavuje nielen dejiny spásy, ale aj zmysel všetkého, čo prežívame. „*Slovo a Eucharistia patria tak intímne spolu, že nemožno pochopiť jedno bez druhého: Božie slovo sa stáva sviatosťným telom v eucharistickej udalosti. Eucharistia nás otvára pre chápanie Svätého písma, tak ako Sväté písmo zas osvetľuje a vysvetľuje eucharistické tajomstvo.*“¹¹⁴ Preto Cirkev odjakživa, keď slávi Eucharistiu, nikdy neprestáva ohlasovať „čo sa naňho v celom Písme vzťahovalo“ (Lk 24, 27).

Keď došli do Emáuz, Zmŕtvychvstalý vypočuje prosbu dvoch učeníkov a vstupuje s nimi do domu: zasadne k stolu, vezme chlieb, požehná ho, láme ho a dáva im ho. Sú to tie isté gestá, ktoré sa opakujú v eucharistickej liturgii. Až teraz ho spoznávajú.

Emauzskí učenici – ohromení a plní radosti, keď spoznali Pána pri lámaní chleba – „*sa vrátili do Jeruzalema*“ (Lk 24, 33), do spoločenstva Dvanástich, aby zvestovali, že videli Pána.

To všetko sa uskutočňuje i naďalej, keď sa v *Pánov deň* (Zjv 1, 10) ľudia *všetkých národov, kmeňov, plemien a jazykov* (Zjv 7, 9) vydávajú na cestu do celého radu katedrál, bazilík, farských kostolov... V tomto obrovskom zástupe prúdia kresťania pochádzajúci zo všetkých kútov sveta, od škandinávskych krajín po stredomorie, z Ameriky, Ázie, Afriky, Austrálie. Kresťania, ktorí idú pešo, na bicykli, metrom, autobusom, autom; státisíce pokrstených, ktorí kráčajú vpred, zhromažďujú sa okolo Pánovho oltára, aby sa spoločne stali Kristovým Telom uprostred moderného mesta. Už dvadsať storočí vstupuje Boží ľud do tejto eucharistickej dynamiky, ktorá dosiahne svoj definitívny cieľ až vtedy, keď bude ľudstvo znovu požívať chlieb v Božom kráľovstve.

Keď sa skončí slávenie omše, tie isté zástupy veriacich sa znovu, i keď v opačnom smere, radostne vydávajú na cestu. Postupne sa rozchádzajú a rozptyľujú sa ako semienka v brázdach zeme, vracajúc sa k svojim zvyčajným prácam. Osvietení slovom života, živí Eucharistiou, vytyčujú v srdci pozemského mesta nové cesty, ktoré vytvárajú tajomný dej ľudského života. Ako prúdy živej vody vyvierajúcej z pravej strany chrámu (porov. Ez 47, 2), zavlažujú námestia, ulice, aleje, mestské štvrte, až po najvzdialenejšej obydľie na periférii.

Slávenie Eucharistie sa tak stáva hnacím motorom na zmenu srdca a spoločnosti a vytvára kultúru bratstva: „*Eucharistické stretnutie [...] vzbudzuje v učeníkovi rozhodnú vôľu odvážne ohlasovať druhým, čo počul a prežil, aby aj ich priviedol k tomu istému stretnutiu s Kristom. Učeník, poslaný Cirkvou, sa tak otvára pre poslanie bez hraníc.*“¹¹⁵

8. 3. Eucharistia a bratská služba: diakonia Cirkvi

Slávenie Eucharistie nekončí požehnaním a záverečným pozdravom, pretože svätá omša je prameňom a hnacím motorom života Cirkvi, predovšetkým v oblasti diakonie, ktorá je jednou z jej základných činností. Podľa konštitúcie o liturgii „*liturgia pobáda veriacich, aby sa*

*nasýtení veľkonočnými sviatosťami zjednocovali v láske, a žiada, aby dôsledne plnili to, čo s vierou prijali. Obnova zmluvy Boha s ľuďmi v Eucharistii privádza veriacich do podnetnej Kristovej lásky a roznečuje ich.*¹¹⁶

Celé tajomstvo Božej lásky zjavené a uskutočnené vo Veľkej noci Jednorodeného a v dare Ducha Svätého je ukryté v tajomstve Eucharistie. Tá nás uisťuje, že láska je postojom človeka, ktorý sa zjednotil s Pánom. Láska je skôr súborom postojov podľa Kristovho vzoru, než nejakým dielom či iniciatívou.

Vo veľkonočnej pamiatke sa Cirkev rodí ako spoločenstvo služby. Eucharistia neustále pozýva spoločenstvo k napĺňaniu toho, čo Ježiš prežil sám osobne, teda k úplnému obetovaniu seba samého pre spásu všetkých ľudí. Eucharistické spoločenstvo sa podľa vzoru Služobníka samo stáva služobníkom: prijíma „*darované telo*“ a stáva sa tak „*darovaným ekleziálnym telom, telom pre druhých, telom obetovaným za zástupy*“. Keď veriaci zvestujú „*smrť Pána a vyznávajú jeho zmŕtvychvstanie v očakávaní jeho príchodu*“, vytvárajú zo svojho života dar.

Aj pre novú evanjelizáciu je základným zákonom Kristov kríž, ktorý padol do zeme ako pšeničné zrno, aby priniesol veľkú úrodu (Jn 12, 24). Dejiny neustále ukazujú, že nemožno položiť život inak, než sa obetovať. Evanjelizačná sila, ktorá sa rodí z Eucharistie, tak pobáda veriacich, aby vo svojom dejinnom kontexte uskutočňovali skutky toho, ktorý „*pretože miloval svojich, čo boli na svete, miloval ich do krajnosti. Pri večeri [...] začal umývať učeníkom nohy a utierať zásterou, ktorou bol prepásaný. Keď som teda ja, Pán a Učiteľ, umyl nohy vám, aj vy si máte jeden druhému nohy umývať*“ (Jn 13, 1-5. 14).

Zakaždým, keď slávime Eucharistiu, uvedomujeme si, že Kristova obeta je za všetkých a že Eucharistia „*podnečuje každého veriaceho v Krista, aby sa stal ‚rozlámaným chlebom‘ za druhých a aby sa angažoval za spravodlivejší a bratskejší svet... Povoláním každého z nás je byť spolu s Ježišom chlebom, rozlámaným za život sveta.*“¹¹⁷

Pri službe lásky voči chudobným, najmenším, ľuďom na okraji slávime našu opravdivú Paschu, náš prechod zo smrti do života. Keď po záverečnom prepustení vychádzame z kostola, „*bez ilúzií, bez ideologických utópií kráčame cestami sveta a nesieme v sebe telo Pána... S pokorným vedomím, že sme jednoduché pšeničné zrnko, máme pevnú istotu, že Božia láska – vtelená v Kristovi – je silnejšia než zlo, násilie a smrť...*“¹¹⁸ Naozaj, nemôžeme kráčať životom s láskou bez Eucharistie, ani nemôžeme sláviť Eucharistiu bez toho, aby sme potom slúžili svetu evanjeliom lásky.

8. 4. Eucharistia a jednota pokrstených: spoločenstvo Cirkvi

„*Ubi eucharistia, ibi ecclesia. Všade, kde sa slávi Eucharistia, tam je Cirkev*“. To je princíp eucharistickej ekleziológie, ktorý nachádzame nielen u pravoslávnych teológov, ale iným spôsobom aj v jednotlivých textoch Druhého vatikánskeho koncilu i u katolíckych teológov.

Eucharistia ako uskutočňovanie hostiny mesiášskych čias, ponúka spoločenstvo okolo jedného stola a všeobecné zhromaždenie nielen veriacich, ale všetkých ľudí.¹¹⁹ Ved' Eucharistia nepredstavuje iba znak osobnej viery; neslávime ju na to, aby sme posilnili oddeľovanie sa a uzavretosť, ale na to, aby sme zbúrali bariéry a otvorili sa univerzalizite povolania k spáse. Žiaľ,

v aktuálnej situácii nie je možné, aby sa všetci pokrstení akéhokoľvek kresťanského vierovyznania zhromaždili okolo jediného Pánovho stola a mali účasť na jedinej hostine zmŕtvychvstalého Pána. Je to kvôli rozdeleniu Cirkvi v dejinách, kvôli hriechu, ktorý otvorene protirečí zmyslu kríža a eucharistického tajomstva.

Dokumenty o Eucharistii, ktoré boli vydané v ostatných desaťročiach, zmiernili voľakedy veľmi protikladné pozície medzi kresťanmi rôznych vierovyznaní. Tam, kde boli predtým iba rozdelenia a strety, ukázali sa už pozitívne signály zblížovania. Poukazujeme na nich v nádeji, že aj vďaka medzinárodnému eucharistickému kongresu budú môcť získať širšie teologické uznanie a nájsť si svoje miesto v povedomí veriacich.

Zvlášť významný v tomto smere bol dokument ekumenického zblíženia pod názvom „*Krst, Eucharistia a Ministérium*“ [*Baptism, Eucharist and Ministry*, skr. *BEM*], ktorý vydala *Komisia pre vieru a poriadok Svetovej rady Cirkví* v roku 1982. Dokument, ktorý je výsledkom viac ako päťdesiatročného skúmania, sa považuje za jeden z najvplyvnejších výsledkov mnohostranného dialógu. Predstavuje najvyšší stupeň ekumenického zblíženia a z určitých hľadísk aj zhody ohľadom troch základných tém, ktoré rozdelili a rozdeľujú kresťanov od 16. storočia. Oficiálna odpoveď Katolíckej cirkvi ohľadom Eucharistie uvádza, že „*štruktúra a postup vysvetľovania základných aspektov dokumentu... je v súlade s katolíckym učením*“.¹²⁰

Názory oddelených bratov ohľadom rozdeľujúcej témy eucharistickej „obety“ sa zblížili vďaka biblickému konceptu „pamiatka“: „*Eucharistia je pamiatkou ukrižovaného a vzkrieseného Krista; je teda živým a účinným znakom jeho obety, prinesenej raz navždy na kríži a neustále pôsobiacej v prospech celého ľudstva. Biblická idea pamiatky aplikovaná na Eucharistiu, slávenú Božím ľudom v liturgii, odkazuje na toto aktuálne pôsobenie Božieho diela. V tejto pamiatke je prítomný sám Kristus so všetkým, čo pre nás a pre celé stvorenie vykonal... je prítomný v tejto anamnesis [alebo pamiatke] a udeľuje nám spoločenstvo sám so sebou*“.¹²¹

Ohľadom „reálnej prítomnosti“ a jej uskutočňovania pri slávení, *Dokument BEM* konštatuje: „*Slová a gestá Krista pri ustanovení Eucharistie sú ústredným bodom slávenia: eucharistická hostina je sviatosťou Kristovho tela a krvi, sviatosťou jeho reálnej prítomnosti. Kristus mnohorakými spôsobmi uskutočňuje svoj prísľub, že bude stále so svojimi, až do konca sveta. Ale spôsob Kristovej prítomnosti v Eucharistii je jedinečný... Cirkev vyznáva reálnu, živú a aktívnu prítomnosť Krista v Eucharistii*“.¹²²

Dôležitý význam má i naďalej otázka intercommunia, vzhľadom na napätý vzťah medzi chápaním Eucharistie ako *znaku* a chápaním Eucharistie ako *príčiny* jednoty.¹²³ Ak sa na to pozrieme z hľadiska významu *znaku*, potom sa spoločná účasť na Eucharistii zdá byť obtiažna, pretože Eucharistia má vyjadrovať a sláviť už dosiahnutú a uskutočnenú jednotu. Podľa katolíckeho a pravoslávneho učenia je Eucharistia nielen prostriedkom našej individuálnej jednoty s Kristom, ale aj sviatosťou nášho plného príľnutia k Cirkvi, k jej viere, k jej sviatosťnej štruktúre a mravným požiadavkám. Ak sa však pozrieme na význam Eucharistie ako *príčiny*, potom je intercommunio v určitých prípadoch možné.

Cesta k jednote napreduje a rozvíja sa vtedy, keď posilňujeme „*ekumenizmus života*“, ktorý v znamení kríža zaväzuje každého, aby žil podľa vzoru Božej láskavosti a Božieho

milosrdenstva. Ekumenizmus života v zásade znamená svedectvo každodennej viery prežívané v rozjímaní nad Svätým písmom, v spoločnej práci s pokrstenými iných Cirkví, v ekumenických skupinách, v spolupráci na katechetických a formačných iniciatívach v miestnych spoločenstvách rôznych vierovyznaní.

V oblasti bohoslužieb možno využiť ekumenické slávenia Božieho slova, liturgiu hodín, ekumenické púte a mnohé iné. V oblasti *diakonie* sú kresťania už zapojení do mnohých spoločných iniciatív, a to aj preto, že nedostatočné a obmedzené finančné zdroje postupne nútia spájať sily v oblasti sociálnych centier, v pomoci seniorom, pri asistencii rodinám v kríze, v pastoračnej službe v nemocniciach, v *médiách*... To sú len niektoré z oblastí, v ktorých možno spoločne šíriť evanjelium.

Napokon, netreba zabúdať ani na „*duchovný ekumenizmus*“, ktorý je dušou cesty k jednote. V najrozmanitejších prostrediach žijú ľudia inšpirovaní Duchom Svätým, ktorí prinášajú „*dobru zvesť*“, i evanjeliové impulzy tam, kde je Cirkev unavená a vo svojich spoločenstvách praktizujú rôzne formy života podľa evanjelia a v duchu ekumenizmu, čím vytvárajú duchovné hnutie, ktoré sa neprestajne modlí za nastolenie jednoty.¹²⁴

8. 5. Eucharistia a zmierenie

Žalmista spieva: „*V tebe sú všetky moje pramene*“ (Ž 87, 7). Koľko ľudí čerpá z prameňa Eucharistie: obyvatelia *Palestíny, Týru a Etiópie* (porov. Ž 87,4), synovia akéhokoľvek národa, sa stávajú sa údmi toho istého Kristovho Tela, obyvateľmi nebeského Jeruzalema, Božieho mesta (porov. *Flp 3, 20*).

V Eucharistii sa sprítomňuje trojičné tajomstvo Boha Otca, Syna a Ducha Svätého, ktoré privádza do toho istého spoločenstva veľkú ľudskú rodinu: „*Slávna Rubľovova ikona vďaka šťastnej intuícii významným spôsobom kladie práve Eucharistiu do centra trojičného života Najsvätejšej Trojice*“.¹²⁵ Kristus je ten, kto vo svojej vykupiteľskej Pasche zbúral múr rozdelenia, ktorý rozdeľoval národy, zničil ich nepriateľstvo (porov. *Ef 2, 14*) a urobil údmi svojho tela tých, ktorí sa ním živia. Veď „*my mnohí sme jedno telo*“ uisťuje nás svätý Pavol (*1 Kor 10, 17*) a „*už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža ani ženy, lebo vy všetci ste jedno v Kristovi Ježišovi*“ (*Gal 3, 28*). Dar Krista a jeho Ducha, ktorý prijímame v eucharistickom prijímaní „*s prekypujúcou plnosťou vytvára putá bratského spoločenstva, ktoré prebývajú v ľudskom srdci, a zároveň vyzdvihuje skúsenosť bratstva v spoločnej účasti na tej istej eucharistickej hostine, a to na oveľa vyššej úrovni, než je bežná skúsenosť ľudského spolužitia*“.¹²⁶

Pravá jednota medzi ľuďmi a národmi sa nemôže plne uskutočniť, ak nenájde svoje korene v Bohu: „*Nebojte sa! Otvorte, ba dokonárán otvorte brány Kristovi! Otvorte jeho spásnej moci hranice štátov, hospodárskych a politických systémov, široké polia kultúry, civilizácie a rozvoja. Nebojte sa!*“.¹²⁷

Táto jednota neodníma národom ich rozmanitosť. Stvoriteľ chcel, aby bol človek spoločenskou a dejinnou bytosťou, a aby sa realizoval v rôznych civilizáciách a rozličných materinských jazykoch.¹²⁸ Pretože jednota darovaná Bohom nie je chaosom, ani predstieraným

bratstvom, ktoré posielala na gilotínu toho, kto má iný názor. Jednota sa rodí z daru Ducha Svätého, ktorý prichádza na Turíce, aby uzdravil zmätenie jazykov a umožňuje, aby si všetci mohli porozumieť skrze toho istého Ducha.

Národy strednej Európy zmietané búrkami dejín častokrát v minulých storočiach stáli na bojových poliach proti sebe. Ale napriek tomu všetkému nezabudli na hlboké puto, ktoré ich naďalej spája, a to na kresťanskú vieru. Kristus je preto znovu jedinou nádejou tejto časti sveta, celej Európy i celého ľudstva. Slávenie Eucharistie je znakom a nástrojom spoločnej príslušnosti týchto národov ku Kristovi.

Vo vedomí tejto skutočnosti biskupské konferencie rôznych krajín strednej Európy slávili v ostatných rokoch spolu Eucharistiu a podpísali spoločné vyhlásenia v znamení zmierenia.¹²⁹ Naozaj, „*práve vďaka eucharistickému sláveniu sa môžu znepriatelené národy zhromaždiť okolo Božieho slova, počúvať jeho prorocký hlas, zadarmo dostať odpustenie a milosť obrátenia, ktoré umožňuje spoločenstvo pri tom istom chlebe a tom istom kalichu. Ježiš Kristus, ktorý sa daruje v Eucharistii, upevňuje spoločenstvo medzi bratmi a nabáda tých, ktorí sú v nepriateľstve, aby sa prostredníctvom dialógu a spravodlivosti medzi sebou zmierili*“.¹³⁰

V tomto duchu bude medzinárodný eucharistický kongres vynikajúcou príležitosťou pre pokračovanie cesty očisťovania pamäti,¹³¹ odpustenia urážok z minulosti a znovunájdenie plného zmierenia v Kristovi, ktorý dokáže zvíťaziť nad ťažkosťami a pokušeniami súčasnej doby.¹³² V tomto úsilí o zmierenie sa Eucharistia stáva v živote tým, čo vyjadruje v slávení.

Každá európska krajina v dejinách vyjadrovala svoju vieru v Eucharistiu svojím spôsobom a vlastnými tradíciami. Procesie na Božie Telo, rozsypávanie kvetov, slávnostné eucharistické adorácie, liturgie vopred posvätených darov a slávnosti prvého svätého prijímania – to všetko prepojilo národy strednej Európy (Poliakov, Čechov, Slovákov, Slovincov, Chorvátov, Srbov, Maďarov, Rakúšanov, Ukrajincov, Rumunov, atď.). Naša civilizácia vytvorila duchovnú jednotu Európy, čerpajúc pri tom istom prameni. Dnes, v tejto historickej chvíli, ktorú prežívame, nie sú jednotlivé miestne cirkvi schopné samy reagovať na výzvy, ktoré stoja pred nimi.

Bez toho, aby sme popierali rozdiely vyplývajúce z historických okolností, čoraz viac v nás dozrieva povedomie o jednote, ktorá je zakorenená v spoločnom kresťanskom základe. Táto jednota zahŕňa rozmanité kultúrne tradície na spoločenskej i cirkevnej úrovni a vedie k vzájomnému uznaniu a zdieľaniu hodnôt.¹³³

To platí aj pre našich bratov *Rómov*, ktorí majú vo svojom patrónovi, blahoslavenom Zefirínovi, muža hlbokej eucharistickej viery. Táto viera sa prejavila v roku 1965, keď jeden z rómskych pútnikov daroval pápežovi Pavlovi VI. monštranciu zhotovenú z ostnatého drôtu, na pamiatku Rómov zabitých v koncentračných táboroch.

Martin Buber pred takmer storočím napísal, že civilizácia zostane živá v takej miere, v akej zostane spojená so živým tajomstvom, z ktorého sa zrodila.¹³⁴ Európske civilizácie sa zrodili z Kristovho tajomstva. K tomuto živému prameňu sa musíme vrátiť a pripomínať si výzvu svätého Jána Pavla II.: „*[Európa], po celé stáročia si prijímala poklad kresťanskej viery. Tá dala základy tvojmu spoločenskému životu na princípoch evanjelia a jej stopy zreteľne vidno v umení, v literatúre, v spôsobe myslenia a v kultúre tvojich národov. Avšak toto dedičstvo*

*nepatrí len minulosti; je to plán do budúcnosti, ktorý treba odovzdávať budúcim generáciám, pretože v tomto lone sa zrodil život ľudí a národov spoločne budujúcich európsky svetadiel“.*¹³⁵

9. AVE VERUM CORPUS NATUM DE MARIA VIRGINE

V poslednej kapitole encykliky *Ecclesia de Eucharistia* (17. apríla 2003), svätý Ján Pavol II. pozýva veriacich do „školy Márie – eucharistickej ženy“. Hovorí, že „*Cirkev, hl'adiac na Máriu ako na svoj vzor, je povolaná nasledovať ju aj v jej vzťahu k tomuto najsvätejšiemu tajomstvu*“¹³⁶ a uisťuje, že kráčajúc po jej stopách, budeme môcť sláviť a prežívať eucharistické tajomstvo, „*poklad Cirkvi, srdce sveta, závdavok cieľa, po ktorom túži každý človek, aj keď nevedome*“.¹³⁷

Hlboký vzťah medzi Máriou a Eucharistiou nachádza svoje miesto predovšetkým na pozadí ôsmej kapitoly koncilovej konštitúcie o Cirkvi *Lumen gentium*, podľa ktorej „*Mária, úzko spätá s dejinami spásy, určitým spôsobom zjednocuje a odzrkadľuje v sebe základné pravdy viery*“.¹³⁸ K týmto základným pravdám viery patrí Eucharistia, *mysterium fidei* par excellence.

Máriu ako „eucharistickú ženu“, vzor pre kresťanské spoločenstvo môžeme pochopiť iba na základe patristiky a koncilového učenia o Panne a Matke, ktorá je „predobrazom Cirkvi“, a to v poriadku „*viery, lásky a dokonalej jednoty s Kristom*“.¹³⁹ Táto náuka vyjadrená v apoštolskej exhortácii Pavla VI. *Marialis cultus* sa uplatňuje v liturgii, ktorá sa slávi a prežíva inšpirujúc sa Máriou, „*vzorom nábožnosti, s akou Cirkev slávi a vyjadruje vo svojom živote božské tajomstvo*“.¹⁴⁰ Ten istý dokument sa ďalej pristavuje pri názornom príklade Márie, ako „*Panny, ktorá počíva..., ktorá sa modlí, ... panenskej matky..., ktorá prináša obeť*“ (MC, 17-20) a pri spomienke na jej prítomnosť v eucharistickej obete, pričom Cirkev tak robí „*v spoločenstve so svätými v nebi, najmä s preblahoslavenou Pannou Máriou*“.¹⁴¹

Spoločenstvo veriacich vidí v Márii „eucharistickú ženu“ ako svoju najlepšiu ikonu a kontempluje ju ako nenahraditeľný vzor eucharistického života. „*Preto v prítomnosti ‚verum corpus natum de Maria Virgine‘ na oltári kňaz v mene liturgického zhromaždenia hovorí slovami kánonu: ‚s úctou si spomíname najmä na preblahoslavenú Máriu, vždy Pannu, rodičku Ježiša Krista, Boha a nášho Pána‘*“ (SCa, 96). Jej sväté meno sa vzýva a uctieva aj v kánonoch východných kresťanských tradícií.

„*Ona je tota pulchra, celá krásna, pretože v nej žiari jas Božej slávy. Krása nebeskej liturgie, ktorá sa má odrážať aj v našich zhromaždeniach, nachádza v nej verné zrkadlo*“.¹⁴²

Veriaci sa usilujú napodobňovať Pannu Máriu, učia sa, ako sa stať eucharistickými ľuďmi a ľuďmi Cirkvi a pomáhajú celému spoločenstvu žiť ako živá obeta, milá Otcovi, aby sme sa mohli aj my postaviť „nepoškrvnení“ pred Božiu tvár, takí, akých nás chcel mať od počiatku (porov. Kol 1, 21; Ef 1, 4).

Cirkev, ktorá sa „*v Eucharistii plne spája s Kristom a s jeho obetou, osvojujúc si Máriinho ducha*“¹⁴³ spieva s ňou *Magnificat* v eucharistickej perspektíve: pravý eucharistický postoj je totiž chvála a vzdávanie vďaka, spomínanie na obdivuhodné činy, ktoré vykonal Boh v dejinách spásy, eschatologický náboj zameraný k novým nebesiam a novej zemi, ktorých zárodok je zasiaty v živote ponížených, ktorých Boh povýšil. Ako chudobná Jahveho

a služobnica Pána, Mária i naďalej vedie učeníkov svojho Syna k eucharistickému štýlu sebadarovania a služby.

Na príhovor preblahoslavenej Panny Márie nech v nás Duch Svätý zažne ten istý oheň, aký zakúsili emauzskí učeníci (porov. *Lk* 24, 13-35), a obnoví v našom živote eucharistický obdiv pre jas a krásu, ktoré žiaria v liturgickom obrade, účinnom znaku Kristovej Veľkej noci a miesta Božej slávy. Títo učeníci vstali a ponáhľali sa do Jeruzalema, aby sa s bratmi a sestrami vo viere podelili o svoju radosť. Pravá radosť spočíva v zistení, že Pán, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych, zostáva medzi nami ako verný spoločník na našej ceste, je aj našim súčasníkom, prítomným v tajomstve Cirkvi, svojho tela.¹⁴⁴

Ako svedkovia tohto tajomstva lásky, plní radosti a obdivu, naďalej kráčajme na stretnutie s najsvätejšou Eucharistiou, aby sme zakusovali a iným ohlasovali pravdivosť slov, ktorými sa Ježiš lúčil so svojimi učeníkmi: „*Ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta*“ (*Mt* 28, 20).

-
- ¹ PAVOL VI., apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi* [EN] (8. decembra 1975), AAS 68, 41.
- ² Veriaci byzantskej cirkvi každé ráno v liturgii hodín zvolávajú: „*Ved' u teba je zdroj života a v tvojom svetle uvidíme svetlo*“ [na konci Slávoslavia – pozn. prekl.].
- ³ Možno spomenúť aj výzvu, ktorú čítame u Deutero-Izaiáša: „*Oj, všetci smädní, pod'te k vodám, a ktorí nemáte peňazí, pod'te, kupujte a jedzte, pod'te kupujte bez peňazí, bezplatne víno a mlieko!*“ (Iz 55, 1).
- ⁴ Počnúc od Origena sa najviac ujala interpretácia, podľa ktorej potoky živej vody pramenia v tých, ktorí uveria v Krista. Dnes však väčšina biblistov práve na pozadí starozákonného kontextu a kvôli charakteru sviatku stánkov zastáva názor, že rieky živej vody vyvierajú z Krista. Porov. SCHANCKENBURG, RUDOLF: *Das Johannesevangelium II*, Freiburg 1980, s. 214; J. RATZINGER/BENEDIKT XVI.: *Jesus von Nazareth I*, Vatikán 2007, s. 289.
- ⁵ Porov. LA POTTERIE, IGNAC DE: *Studi di cristologia giovannea*, Janov 1986, s. 285.
- ⁶ V tejto prefácii *Rímskeho misála* zaznieva ozvena augustínovskej interpretácie z *Tractatus in Iohannis Euangelium*, CXX, 2. In: *Nuova Biblioteca Agostiniana* [NBA], zv. XXIV/2, s. 1912.
- ⁷ Odkazujeme tu na žalm podľa číslovania *Hebrejskej biblie*. V *Septuaginte* a vo *Vulgate* modlitba tvorí Žalm 86.
- ⁸ Sionské piesne zahrňujú žalmy č. 46, 48, 76, 84, 87, 122.
- ⁹ Porov. RAVASI, GIANFRANCO: *I Salmi II*, Bologna 1986, s. 800.
- ¹⁰ *Tamtiež*, s. 802.
- ¹¹ „*Erat enim quaedam civitas Sion terrena, quae per umbram gestavit imaginem cuiusdam Sion de qua modo dicitur, coelestis illius Ierusalem de qua dicit Apostolus: Quae est mater omnium nostrum*“ Porov. *Enarrationes in Psalmos*, 86, 2. In: *NBA*, zv. XXVII/I.
- ¹² Porov. JUNGSMANN, JOSEF ANDREAS: *Missarum sollemnia*, Casale 1953, s. 20 a nasl.
- ¹³ Porov. *Didaché* 9-10 a 14-15. In: *Sources Chrétiennes* [Sch], 248.
- ¹⁴ *C. Plini Caecili Secundi, Epistularum libri decem*, X, 96; Oxford 1963.
- ¹⁵ JUSTÍN, *Apologia I*, 65.67. In: *SCh* 597.
- ¹⁶ HYPOLIT RÍMSKY, *Traditio Apostolica* 4. In *SCh* 11.
- ¹⁷ BENEDIKT XVI., posynodálna apoštolská exhortácia *Sacramentum caritatis* [SCa], Vatikán 2007, 3.
- ¹⁸ Tak charakterizoval sv. Tomáša Akvinského pápež sv. Pius V. v roku 1567. Pius XI. ho v encyklike *Studiorum ducem* označil za „*Eucharistiae praeco et vates maximus*“, AAS 15 (1923), 309-326.
- ¹⁹ DRUHÝ Vatikánsky koncil, dekrét *Presbyterorum ordinis* [PO], 5.
- ²⁰ Porov. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *La Somma Teologica* [STH], Bologna 2014, III, q. 65, a 3; zv. IV s.781.
- ²¹ Porov *STH* III, q 79, a 1; zv. IV s. 1007.
- ²² Porov. JÁN PAVOL II., apoštolský list *Mane nobiscum Domine* [MND] (7. októbra 2004), 29.
- ²³ „*Eucharistiou sa nazýva hostia, pretože v nej prebýva sám Kristus, ktorý je „spásonosnou obetou*““. In: *STH* III, q 73.a.4. ad 3; zv. IV s. 912.
- ²⁴ Porov. DENZINGER, HENRICH – HÜNERMANN PETER (ed.): *Echiridion Symbolorum* [DH], Bologna 2009, 1725.
- ²⁵ *DH*, 1636.
- ²⁶ *DH*, 1651. Pozn. prekl.: Citované podľa *KATECHIZMU KATOLÍCKEJ CIRKVI* [KKC], 1376. Trnava : SSV, 2002.
- ²⁷ C. GIRAUDE, *In unum corpus*. Cinesello Balsamo 2000, s. 453.
- ²⁸ *DH*, 1739-1740. Pozn. prekl.: Citované podľa *KKC*, 1366.
- ²⁹ Porov. JOURNET, CHARLES: *Le mystère de l'Eucharistie*, Paris 1980, s. 33.
- ³⁰ *DH*, 1649.
- ³¹ DRUHÝ Vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Cirkvi (1964) *Lumen gentium* [LG], 11.

- ³² PO, 6.
- ³³ DRUHÝ Vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme (1964) *Unitatis redintegratio* [UR], 15.
- ³⁴ PO, 5.
- ³⁵ DRUHÝ Vatikánsky koncil, dekrét o pastorálnej službe biskupov v Cirkvi (1965) *Christus Dominus* [ChD], 30.
- ³⁶ LG, 26.
- ³⁷ Táto definícia LG, 11 sa nachádza aj In: DRUHÝ Vatikánsky koncil, konštitúcia o posvätnej liturgii (1963) *Sacrosanctum Concilium* [SC], 10; Chd, 30; dekrét o misijnej činnosti Cirkvi (1965) *Ad gentes* [AG], 9 a 39; dekrét o ekumenizme (1964) *Unitatis Redintegratio* [UR], 15; PO 5 a 14; dekrét o apoštoláte laikov (1965) *Apostolicam Actuositatem* [AA], 3; pastorálna konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes* [GS], 38. Porov. FALSINI, RINALDO: *La liturgia „come culmen et fons“*. *Genesi e sviluppo di un tema conciliare*. In: *Liturgia e spiritualità*, Roma 1992, 27-49.
- ³⁸ PO, 5.
- ³⁹ SC, 47.
- ⁴⁰ SC, 7. Tento bod podrobne opisuje rôzne spôsoby Kristovej prítomnosti pri slávení a predstavuje jeden z najnovších koncilových tvrdení vo vzťahu k stredovekej eucharistickej zbožnosti.
- ⁴¹ DRUHÝ Vatikánsky koncil, dogmatická konštitúcia o Božom zjavení (1965) *Dei Verbum* [DV], 26.
- ⁴² LG, 3.
- ⁴³ LG, 7.
- ⁴⁴ LG, 11.
- ⁴⁵ LG, 26.
- ⁴⁶ *Relatio finalis*, II C 1. In: ENCHIRIDION VATICANUM 9, Bologna 1987, s. 1761.
- ⁴⁷ JÁN PAVOL II., encyklika (2003) *Ecclesia de Eucharistia* [EE], 21.
- ⁴⁸ *Všeobecné smernice Rímskeho misála* [IGMR], 28. Liturgie rôznych východných katolíckych i pravoslávnych Cirkví majú zhruba tú istú štruktúru, zatiaľ čo v jednotlivých detailoch sa vyznačujú bohatou rozmanitosťou.
- ⁴⁹ Sca, 44: „*Tak z dvoch stolov Božieho slova a Kristovho tela Cirkev prijíma a ponúka veriacim chlieb života*“.
- ⁵⁰ IGMR, 18.
- ⁵¹ Toto sa o nej uvádza v *KATECHIZME KATOLÍCKEJ CIRKVI* [KKC], 1075: „*Liturgická katechéza sa zameriava na to, aby vovádzala do Kristovho tajomstva (je „mystagógiou“), a to tak, že postupuje od viditeľného k neviditeľnému, od označujúceho k označovanému, od „sviatostí“ k „tajomstvám“*“. Porov. GIRAUDO, CESARE: *In unum corpus*; DE CLERCK, PAUL: *La celebrazione eucaristica. Senso e dinamica*. In BRUARD, MAURICE (ed.), *Eucharistia*, Bologna 2004, s. 379-397.
- ⁵² IGMR, 47.
- ⁵³ IGMR, 46: „*Ich úlohou [Úvodných obradov] je utvoriť spoločenstvo zo zhromaždených veriacich a správne ich pripraviť na počúvanie Božieho slova a na dôstojné slávenie Eucharistie*“.
- ⁵⁴ Porov. LG, 9.
- ⁵⁵ IGMR, 55: „*V čítaniach, ktoré potom vysvetľuje homília, Boh hovorí k svojmu ľudu, zjavuje tajomstvo vykúpenia a spásy a poskytuje duchovný pokrm. Ba vo svojom slove je sám Kristus prítomný uprostred veriacich. Toto Božie slovo si ľud osvojuje posvätným tichom a spevmi a vnútorný súhlas s ním vyjadruje aj vyznaním viery. Napokon ľud, posilnený Božím slovom, v modlitbe veriacich prednáša svoje prosby za potreby celej Cirkvi a za spásu sveta*“.
- ⁵⁶ SC, 51.
- ⁵⁷ Sca, 45.
- ⁵⁸ Porov. MARTINI, CARLO MARIA: *Sia pace sulle tue mura*, Bologna 1984, s. 128-129.
- ⁵⁹ IGMR, 69.
- ⁶⁰ *Eucharistická modlitba za zmierenie I.*
- ⁶¹ *Druhá eucharistická modlitba.*
- ⁶² *Štvrtá eucharistická modlitba.*
- ⁶³ *Štvrtá eucharistická modlitba.*
- ⁶⁴ Modlitba po prijímaní na 27. nedeľu cezročného obdobia v *Rímskom misáli*.
- ⁶⁵ POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT, *Rituale Romanum* (21 iunii 1973), *De Sacra Communione et de Cultu Mysterii Eucharistici extra Missam* [Rituál]. In: *Enchiridion Vaticanum IV*,

---

s. 1624-1659; slovenské vydanie: *Sväté prijímanie a kult eucharistického tajomstva mimo omše*, Trnava : SSV 2011.

⁶⁶ *Rituál*, 2.

⁶⁷ *Rituál*, 82.

⁶⁸ *SCa*, 66.

⁶⁹ *Rituál*, 82.

⁷⁰ POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA OBRADOV, inštrukcia (1967) o úcte eucharistického tajomstva *Eucharisticum mysterium [EM]*, 62. In: *Enchiridion Vat. II*, s. 1149.

⁷¹ GIRARNDI, LUIGI: „*Del vedere l'ostia*“. *La visione come forma di partecipazione*. In: *Rivista Liturgica* 87 (2000), s. 445.

⁷² Porov. MISCHLER, DANIEL: *L'adorazione eucaristica. Riflessione teologica e progetto pastorale*, San Paolo, Cinesello Balsamo 2003, s. 58.

⁷³ KASPER, WALTER: *Ecclésiologie eucharistique: de Vatican II à l'exhortation Sacramentum Caritatis*. In: *L'Eucharistie don de Dieu pour la vie du monde. Actes du Symposium international de théologie. Congrès eucharistique. Québec, Canada, 11-13 juin 2008*; CECC Ottawa, 2009, s. 211.

⁷⁴ BENEDIKT XVI.: *Ad Plenariam Sessionem Pontificii Comitatus Eucharisticis Internationalibus Conventibus prove-hendis*. In: *AAS* 102 (2010), s. 900-902.

⁷⁵ J. M. CANALS, *Prier devant l'Eucharistie*. In: BROUARD, M.: *Eucharistia. Encyclopédie de l'Eucharistie*; Paris 2002, s. 639-646.

⁷⁶ *Tretia Eucharistická modlitba*.

⁷⁷ *Štvrtá Eucharistická modlitba*.

⁷⁸ *EE*, 8. Jezuita Pierre Teilhard de Chardin sa najviac venoval prehlbovaniu tohto smeru. Vo svojej knihe *La Messa sul mondo* z r. 1923, ktorú napísal na púšti Ordos v Číne v deň Premenenia Pána uvádza, že keď sa ocitol bez chleba a vína, predložil Bohu dejiny sveta na obeť, ktorá skrze Krista v Duchu Svätom všetko privádza späť k Otcovi: „*Pretože opäť som sa ocitol bez chleba, bez vína a bez oltára, povznem sa nad symboly až k čistej majestátosti reality, a obetujem ti, ja tvoj kňaz, na oltári celej zeme, prácu a námahu sveta*“ (s. 9-23).

⁷⁹ PÁPEŽ FRANTIŠEK, encyklika (2015) *Laudato si'* [LS], č. 237.

⁸⁰ *LS*, 236.

⁸¹ *SCa*, 11.

⁸² *LG*, 41 a 42.

⁸³ *Druhá eucharistická modlitba*.

⁸⁴ *Tretia eucharistická modlitba*.

⁸⁵ Sú nimi napríklad: blahoslavení Szilárd Bogdánffy, János Scheffler, Zoltán Meszlényi, Pavol Peter Gojdič, István Sándor, siedmi františkánski mučeníci.

⁸⁶ CSÁSZÁR, ISTVÁN – SOÓS, VIKTOR ATTILA: *Magyar Tarzícusz. Brenner János élete és vértanúsága 1931–1957 [Maďarský Tarzícus. Život a mučenie Jánosa Brennera, 1931-1957]*, Szombathely 2003, s. 49-51.

⁸⁷ ISTVÁN, DIOS (ed.): *Boldog Salkaházi Sára. Emlékkönyv [Blahoslavená Sára Salkaházy. Spomienky]*, Budapest 2006.

⁸⁸ MINDSZENTY, JÓZSEF: *Emlékirataim [Pamäti]*, Budapest 2015, s. 395-396.

⁸⁹ PUSKÁS, LÁSZLÓ: *Megalkuvás nélkül – Boldog Romzsa Tódor élete és vértanúhalála [Bez kompromisov. Život a mučenie blahoslaveného Teodora Romžu]*, Budapest 2005.

⁹⁰ PUSKÁS, LÁSZLÓ, *Ilyeneké Isten országa. Isten Szolgája Orosz Péter (1917 – 1953) titokban felszentelt püspök élete és vértanúsága [Lebo ich je nebeské kráľovstvo. Život a mučenie tajne vysväteného biskupa Petra Orosza (1917 – 1953)]*, Nyíregyháza 2010.

⁹¹ *LG*, 41-42.

⁹² *Sermo* 272 1, *In die Pentecostes*. In: *NBA* XXXII/2, s. 1162.

⁹³ PÁPEŽ FRANTIŠEK, apoštolská exhortácia (2018) *Gaudete et exultate [GE]*, 157.

⁹⁴ *SCa*, 76-77.

⁹⁵ *SCa*, 80.

⁹⁶ *LG*, 41.

⁹⁷ JÁN PAVOL II., List (1980) *Dominicae cenae [DC]*, 2.

⁹⁸ Porov. *SCa*, 81.

⁹⁹ JÁN PAVOL II., posynodálna apoštolská exhortácia (1996) *Vita Consecrata [VC]*, 95.

-
- ¹⁰⁰ *SCa*, 79.
- ¹⁰¹ JÁN PAVOL II., apoštolská exhortácia (1981) *Familiaris Consortio* [FC], 57.
- ¹⁰² BENEDIKT XVI., *Homília pri svätej omši na záver XXIII. svetových dní mládeže* (Sydney, 20. júla 2008). In: *AAS* 100 (2008), s. 548.
- ¹⁰³ PÁPEŽ JÁN PAVOL II., *Homília pri prvom svätou prijímaní detí*. In: *Osservatore Romano*, 16. júna 1979.
- ¹⁰⁴ *EM*, 14.
- ¹⁰⁵ *LG*, 41.
- ¹⁰⁶ Porov. *KKC*, 1524.
- ¹⁰⁷ *KKC*, 1419.
- ¹⁰⁸ JÁN PAVOL II., posynodálna apoštolská exhortácia (2003) *Ecclesia in Europa* [EEu], 45.
- ¹⁰⁹ PÁPEŽSKÝ VÝBOR PRE MEDZINÁRODNÉ EUCHARISTICKÉ KONGRESY, *Kristus vo vás, nádej slávy. Eucharistia: prameň a vrchol poslania Cirkvi*, Ponteranica 2015, s. 85.
- ¹¹⁰ PÁPEŽ FRANTIŠEK, apoštolská exhortácia (2013) *Evangelii gaudium*, [EG], 14.
- ¹¹¹ *SCa*, 51.
- ¹¹² *MND*, 25. Presne to isté sa tvrdí v *Sacramentum caritatis*, b. 84: „Nemôžeme pristúpiť k eucharistickému stolu bez toho, aby sme sa nechali pohltiť misijným dynamizmom, ktorý berie podnet zo samotného Božieho Srdca a túži dosiahnuť všetkých ľudí. Preto je konštitutívnym prvkom eucharistickej formy kresťanského života aj misionárska horlivosť.“
- ¹¹³ *EG*, 120.
- ¹¹⁴ BENEDIKT XVI., posynodálna apoštolská exhortácia (2010) *Verbum Domini* [VD], 55.
- ¹¹⁵ XI. RIADNE GENERÁLNE ZHROMAŽDENIE BISKUPSKEJ SYNODY, *Záverčný zoznam propozícií* (22. októbra 2005), č. 42. In: *Enchiridion Vaticanum* V. 23, s.767.
- ¹¹⁶ *SC*, 10.
- ¹¹⁷ *SCa*, 88.
- ¹¹⁸ BENEDIKT XVI.: *Homília na sviatok Božieho Tela* (23. júna 2011). In: *AAS* 103 (2011), s. 464.
- ¹¹⁹ Už *Didaché* (9, 4) pripomína túto tému, keď vysvetľuje symboliku chleba a vína a hostiny spásy: „Ako tento rozlomený chlieb, ktorý bol rozptýlený ponad vrchmi, a pozbierajúc sa stal jedno, tak nech sa aj tvoja Cirkev zhromaždí z končín zeme do tvojho kráľovstva.“
- ¹²⁰ THURIAN, MAX (ed.): *Le Chiese Rispondono al BEM*, 6 vol., Ginevra 1986-1988. Zväzok VI. obsahuje oficiálnu „Odpoveď“ Katolíckej cirkvi.
- ¹²¹ COMMISSIONE FEDE E COSTITUZIONE, *Battesimo, eucaristia ministero* [BEM]. *Documento di Lima, 1982*. In: *Enchiridion Oecumenicum*, vol. I, Bologna 1986, s. 1411.
- ¹²² *BEM*, s. 1413.
- ¹²³ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil, dekrét o ekumenizme (1964) *Unitatis redintegratio* [UR], 8: „Spoločnú účasť na svätých veciach (*communicatio in sacris*) však neslobodno pokladať za taký prostriedok obnovenia jednoty kresťanov, ktorý by sa dal uplatniť bez rozlišovania. Túto účasť podmieňujú najmä dva princípy: vyjadrenie jednoty Cirkvi a účasť na prostriedkoch milosti. Z dôvodu vyjadrenia jednoty je spoločná účasť spravidla neprípustná. Potreba milosti ju niekedy odporúča. O konkrétnom postupe nech múdro rozhodne miestna biskupská vrchnosť, ktorá nech berie do úvahy všetky miestne, časové a osobné okolnosti, ak nerozhodla ináč podľa svojich štatútov biskupská konferencia alebo Apoštolská stolica.“
- ¹²⁴ Viac k tejto problematike porov: BIANCHI, LUCA: *Eucaristia ed ecumenismo. Pasqua di tutti i cristiani*, Bologna 2007. KASPER, WALTER: *Sacramento dell'unità. Eucaristia e Chiesa* (GDT 305) Brescia 2004. FLORIO, MARIO – ROCCHETTA, CARLO: *Sacramentaria speciale I*, (Corso di Teologia sistematica 8/a), Bologna 2004.
- ¹²⁵ *MND*, 11.
- ¹²⁶ *EE*, 24.
- ¹²⁷ JÁN PAVOL II.: *Homília na začiatku pontifikátu* (22. októbra 1978). In: *AAS* 70 (1978), s. 944 a nasl.
- ¹²⁸ Porov. PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, č. 384-387.
- ¹²⁹ Došlo k tomu, napr. medzi Maďarskou biskupskou konferenciou a Konferenciou biskupov Slovenska v národnej svätyni Mátraverebély-Szentkút 28. júna 2008. Podobný dokument vznikol

---

v roku 2003 pod názvom *Versöhnte Nachbarschaft im Herzen Europas* (medzi rakúskou a českou biskupskou konferenciou) a v roku 2004 na Stredoeurópskych katolíckych dňoch v Mariazeli.

¹³⁰ XI. RIADNE ZHRMAŽDENIE BISKUPSKEJ SYNODY, *Propozície Synody o Eucharistii* (22. októbra 2005), 49. In: *Enchiridion Vaticanum*, vol. 23, s. 771.

¹³¹ Obľúbený výraz svätého Jána Pavla II. má svoj pôvod kontexte Veľkého Jubilea roku 2000. Porov. *Tertio Millenio Ineunte*, 33-35; *Incarnationis mysterium* (1998), 11.

¹³² Teologické základy cesty zmierenia možno nájsť v dokumente: MEDZINÁRODNÁ TEOLOGICKÁ KOMISIA, *Pamät' a zmierenie: Cirkev a viny minulosti*, 2002. Celý text je publikovaný na: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20000307_memory-reconc-itc_it.html.

¹³³ *EEu*, 4.

¹³⁴ BUBER, MARTIN: *Prednáška vo Frankfurte*, 1922.

¹³⁵ *EEu*, 120.

¹³⁶ *EE*, 53.

¹³⁷ *EE*, 59.

¹³⁸ *LG*, 65.

¹³⁹ *LG*, 63.

¹⁴⁰ PAVOL VI., apoštolská exhortácia (1974) *Marialis cultus* [MC], 16.

¹⁴¹ *MC*, 20.

¹⁴² *SCa*, 96.

¹⁴³ *EE*, 58.

¹⁴⁴ Tieto záverečné úvahy porov. *SCa*, 96-97.